

การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการใช้ทรัพยากร (collection) ของห้องสมุด

การศึกษาการใช้ห้องสมุด กล่าวได้ว่ามีแนวโน้ม เปลี่ยนจากการศึกษาในเรื่องจำนวนของผู้ใช้ห้องสมุดมาเป็นการศึกษาความต้องการของผู้ใช้และประเภทของวัสดุที่ผู้ใช้ต้องการ นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาวิธีการศึกษาต่าง ๆ เพื่อประเมินทรัพยากรของห้องสมุด ทั้งที่เกี่ยวกับปริมาณในด้านความเพียงพอ และคุณภาพของทรัพยากรที่ห้องสมุดมีอยู่ งานวิจัยบางรายการใช้วิธีการศึกษาและประเมินผลเพียงวิธีเดียว แต่ก็มีงานวิจัยอีกหลายรายการที่ใช้วิธีการศึกษาและประเมินผลหลายวิธีรวมกัน ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษานั้นได้รับผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนเพื่อให้ผลการศึกษาและการประเมินผลนั้น เป็นที่น่าเชื่อถือได้

ความหมาย "การใช้ (Use)" หนังสือของห้องสมุด

เนื่องจาก "การใช้" หนังสือ มีความหมายกว้างขวาง และการใช้หนังสือของผู้ใช้ มีลักษณะการใช้ต่าง ๆ กันในหลายระดับ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดปัญหาว่า หนังสือเล่มใดที่จะถือ

^๑Carol A. Salverson, "The Relevance of Statistics to Library Evaluation," College and Research Libraries 30 (July 1969): 354.

ได้ว่ามีผู้ใช้จริง ๆ อย่างไรก็ตาม ความหมายการใช้หนังสือของห้องสมุด อาจพิจารณาได้ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑. วัตถุประสงค์การใช้หนังสือของห้องสมุดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
๒. คุณค่า (Value) ของการใช้หนังสือ
๓. การใช้หนังสือภายในห้องสมุดและการยืมหนังสือออก
๔. พฤติกรรมการใช้หนังสือของผู้ใช้ห้องสมุด
๕. ด้านการอ่าน

๑. วัตถุประสงค์การใช้หนังสือของห้องสมุดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ความหมาย "การใช้" หนังสือของห้องสมุดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น แจสเปอร์ จี สแควด (Jasper G. Schad) กล่าวว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีลักษณะการใช้หนังสือที่แตกต่างกัน ๒ ประการ คือ การใช้หนังสือเพื่อการเรียนการสอน และการใช้หนังสือเพื่อการวิจัย^๑ เมลวิน เจ วอยท์ (Melvin J. Voight) มีความเห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมีการใช้หนังสือเพื่อการวิจัยน้อย และนักศึกษาส่วนใหญ่ใช้หนังสือเพื่อการเรียนตามหลักสูตร และเพื่อความสนใจทั่วไป^๒

๒. คุณค่า (Value) ของการใช้หนังสือ

ความหมาย "การใช้" หนังสือ เมื่อพิจารณาในด้านคุณค่าของการใช้หนังสือนั้น เป็นคุณค่าที่บรรณารักษ์กำหนดตามวัตถุประสงค์ของการใช้ห้องสมุด ได้แก่ การใช้หนังสือเพื่อการศึกษา เพื่อความรู้และข่าวสาร เพื่อการค้นคว้าและวิจัย เพื่อความจรรโลงใจ และ

^๑Jasper G. Schad, "Missing the Brass Ring in the Iron City," Journal of Academic Librarianship 5 (May 1979): 61.

^๒Melvin J. Voight, "Circulation Studies Cannot Reflect Research Use," Journal of Academic Librarianship 5 (May 1979): 66.

เพื่อการนัดหมายการ และทรัพยากรที่บรรณารักษ์จะจัดหา ก็จะพิจารณาว่า สิ่งที่จะจัดหา เข้าห้องสมุดนั้น มีคุณค่า หรือมีคุณประโยชน์ต่อผู้ใช้ และไม่เป็นภัยต่อสังคม

การใช้โดยพิจารณาคคุณค่า จึงไม่แตกต่างจากการใช้เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการใช้ห้องสมุดมากนัก อย่างไรก็ตาม การใช้ที่มีคุณค่า ยังมีความหมายแตกต่างออกไปอีก กล่าวคือ งานเขียนเรื่องหนึ่ง สามารถใช้หนังสือเล่มหนึ่งประกอบงานเขียนเรื่องนั้นได้ ในขณะที่หนังสือเล่มนี้ ไม่สามารถนำไปใช้ประกอบงานเขียนเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นหนังสือ นั้นจึงมีคุณค่าที่เกี่ยวกับการใช้สำหรับงานเขียนเรื่องหนึ่ง แต่อาจไม่มีคุณค่าเลยสำหรับงานเขียน อีกเรื่องหนึ่ง^๑

"การใช้" หนังสืออาจมองไม่เห็นในรูปของการใช้เสมอไป เช่น ผู้จัดทำ บรรณานุกรม ต้องการรวบรวมรายชื่อวัสดุ สิ่งพิมพ์เรื่องหนึ่ง ก็จะรวบรวมงานต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ที่มีอยู่ภายในห้องสมุด กรณีนี้ ก็เป็นการใช้อย่างหนึ่งของผู้รวบรวม บรรณานุกรม^๒ ซึ่งมีระดับและขอบเขตแตกต่างออกไปจากการใช้ของผู้ใช้ห้องสมุดโดยทั่วไป

๓. การใช้หนังสือภายในห้องสมุด และการยืมหนังสือออก

วิลเลียม อี แมคแกรธ (William E. McGrath) ได้อธิบายเกี่ยวกับการ ใช้หนังสือภายในห้องสมุดไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้ใช้หยิบหนังสือออกจากชั้น โดยผู้ใช้ห้องสมุด อาจไม่ได้ใช้ เลขหมู่หนังสือในการค้นหาหนังสือเล่มนั้น หรืออาจใช้ เลขหมู่หนังสือ เป็นเพียง เครื่องชี้บอกตำแหน่งของหนังสือที่ต้องการ ดังนั้นใครก็ตามที่หยิบหนังสือออกจากชั้นหนังสือ และสำรวจดูหนังสือเล่มนั้น มักมีจุดประสงค์แรกเพื่อดูว่า เป็นหนังสือที่ต้องการใช้หรือไม่ พฤติกรรม การใช้หนังสือภายในห้องสมุดนี้จะปรากฏ เริ่มตั้งแต่ผู้ใช้หยิบหนังสือออกจากชั้นหนังสือ และนำ

^๑Stanley J. Slote, Weeding Library Collections (Littleton, Colo.: Libraries Unlimited, 1975), pp. 101-102.

^๒Ibid.

หนังสือไปทีไรจะอ่านหนังสือ จากนั้นจะเลือกหนังสือที่ต้องการใช้และยืมออกไป ส่วนหนังสือที่ไม่ต้องการ ผู้ใช้จะวางทิ้งไว้บนโต๊ะอ่านหนังสือ ดังนั้นตามทัศนะของแมคแกรธ เขามีความเห็นว่าการใช้หนังสือภายในห้องสมุดไม่สามารถจะถือได้ว่าผู้ใช้ได้ใช้หนังสือนั้นจริง โดยแมคแกรธ มีเหตุผลที่ว่า ยังไม่มีใครศึกษาและให้ข้อสรุปว่าผู้ใช้ที่ใช้หนังสือภายในห้องสมุดได้ใช้หนังสือเล่มนั้นจริงหรือไม่^๑

เมลวิน เจ วอยท์ (Melvin J. Voight) ได้ให้ข้อสรุปอันเป็นประโยชน์ โดยได้รับรายงานผลการใช้ห้องสมุดจากกลุ่มนักวิจัยที่มาใช้ห้องสมุดว่า ผู้วิจัยส่วนใหญ่มักใช้หนังสือภายในห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้ามากกว่าการยืมออก แม้ว่าผู้วิจัยเหล่านั้นจะไม่สามารถค้นหาหนังสือ หรือตรวจสอบงานเพื่อการอ้างอิงจากหนังสือภายในห้องสมุดได้ในทันทีที่ผู้วิจัยต้องการก็ตาม^๒ ดังนั้นจึงยากที่จะสรุปอย่างใดแมคแกรธ มีความเห็นว่าการใช้หนังสือภายในห้องสมุดไม่เป็นการใช้หนังสือที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม การใช้หนังสือภายในห้องสมุดยังไม่สามารถบอกได้ว่า "เหตุใดผู้ใช้จึงหยิบหนังสือเล่มนั้นออกจากชั้นหนังสือ"^๓

ส่วนการยืมหนังสือออก หมายถึง การที่ผู้ใช้ได้เลือกหนังสือต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในห้องสมุดที่เห็นว่าตรงกับความต้องการ แต่เนื่องจากผู้ใช้ อาจไม่สะดวกที่จะใช้หนังสือเล่มนั้นในทันที ผู้ใช้จึงยืมหนังสือออก อย่างไรก็ตามการที่ผู้ใช้ยืมหนังสือออกจากห้องสมุด ก็อาจจะไม่มีการใช้หนังสือเล่มนั้นเลย แม้จนกระทั่งผู้ใช้ส่งหนังสือคืน หรือการที่ผู้ใช้ยืม

^๑William E. McGrath, "The Significance of Books Used According to a Classified Profile of Academic Departments," College and Research Libraries 33 (May 1972): 212-219.

^๒Voight, "Circulation Studies Cannot Reflect Research Use," p. 66.

^๓McGrath, "The Significance of Books Used According to a Classified Profile of Academic Departments," p. 217.

หนังสือออกบางเล่ม ผู้ใช้อาจยืมสำหรับผู้อื่นก็ได้^๑

๔. พฤติกรรมการใช้หนังสือของผู้ใช้ห้องสมุด

"การใช้" ตามลักษณะพฤติกรรมการใช้หนังสือของผู้ใช้ห้องสมุด เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สามารถนำมาพิจารณาในการกำหนดความหมายการใช้หนังสือได้ ในกรณีศึกษาพฤติกรรมการใช้หนังสือของผู้ใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยชิคาโก เฮอร์แมน เอช ฟิวส์เลอร์ และเจ แอล ไชมอน (Herman H. Fussler and J. L. Simon) ได้สุ่มตัวอย่างหนังสือ ๒๗ เล่ม จากหนังสือทุก ๆ ๑๐๐ ชื่อเรื่อง ในสาขาวิชาฟิสิกส์และประวัติศาสตร์ทั่วไป (หมวด GC และ D ตามระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน) และใส่แบบสอบถามขึ้นประกอบด้วยคำถามสั้น ๆ เกี่ยวกับการใช้หนังสือเล่มนั้น ๆ โดยผู้ใช้เพียงแต่กาเครื่องหมายหน้าข้อความที่เลือกลงในแบบสอบถาม แบบสอบถามนี้ประกอบด้วยคำถาม ๒ หัวข้อใหญ่ ๆ คือ ข้อ A เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการค้นหาหนังสือเล่มนั้นของผู้ใช้ และข้อ B เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะการใช้หนังสือเล่มนั้น ในข้อ B นี้ ผู้ใช้สามารถเลือกพฤติกรรมการใช้หนังสือเล่มนั้นได้ดังนี้ คือ

- ๑) ประสงค์จะยืมหนังสือออกจากห้องสมุด
- ๒) นำไปอ่านที่โต๊ะอ่านหนังสือ
- ๓) จดชื่อหนังสือเพื่อใช้ในการอ้างอิง
- ๔) เลือกว่าจะอ่านหน้าใดหน้าหนึ่งโดยเฉพาะ
- ๕) อ่านหนังสือเล่มนี้อย่างคร่าว ๆ ตลอดเล่ม ในขณะที่ผู้อ่านยังยืนอยู่
- ๖) เพียงแต่มองดูชื่อเรื่อง

พฤติกรรมการใช้หนังสือดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ประเภทแรกคือ ลักษณะการใช้หนังสือที่ผู้ใช้ได้ใช้หนังสือเล่มนั้นจริง (tight core browsing) และประเภทที่สอง คือ ลักษณะการใช้หนังสือที่ถือว่าผู้ใช้ไม่ได้ใช้หนังสือเล่มนั้น

^๑Slote, Weeding Library Collections, p. 102.

อย่างจริงจัง (loose core browsing) อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า พฤติกรรมบางอย่าง เช่น ข้อ ๕ และ ๖ ผู้วิจัยได้จัดไว้เป็นการใช้ แต่บางกรณีผู้วิจัยจัดพฤติกรรมทั้งสองอยู่ในประเภทไม่ได้ใช้หนังสือนั้น โดยผู้วิจัยตีความว่า พฤติกรรมข้อ ๕ ผู้ใช้อาจได้ใช้หนังสือเล่มนั้น หรืออาจใช้น้อย หรืออาจไม่ได้ใช้เลยก็ได้

๔. คำถามการอ่าน

มีงานวิจัยหลายรายการที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดโดยการสำรวจความสนใจในการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุด อาทิเช่น งานวิจัยของ สุธันณี กี่ศิริ ซึ่งพบว่า นิสิตส่วนใหญ่ของชั้นปีที่ ๓ และปีที่ ๔ ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชอบอ่านหนังสือสาขาวิชาประวัติศาสตร์ และภาษาอังกฤษ^๒ ดังนั้น "การใช้" หนังสืออีกลักษณะหนึ่งจึงหมายถึง การอ่าน การอ่านในความหมายการใช้หนังสืออาจพิจารณาได้ ๒ ประการ คือ การใช้เวลาในการอ่าน และกระบวนการของการอ่าน บุคคลแต่ละคนใช้เวลาในการอ่านหนังสือแตกต่างกัน และเวลาที่ใช้อยู่ขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือและวัตถุประสงค์ในการอ่านอีกด้วย กล่าวคือ การอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง บางคนอาจอ่าน ๒๐๐ คำต่อ ๑ นาที ในขณะที่บางคนอาจอ่านได้ถึง ๒,๐๐๐ คำ หรือมากกว่านี้ แต่ผู้ที่อ่านเร็วมากเท่าไร คุณค่าของ "การใช้" หนังสือก็ต่ำลงเท่านั้น เพราะความเร็วในการอ่าน ทำให้ผู้อ่านไม่สามารถจับใจความที่สำคัญ ๆ ได้ ส่วนกระบวนการของการอ่านซึ่งเป็นระดับของการใช้หนังสืออีกประการหนึ่ง เริ่มตั้งแต่ การเตรียมอ่าน วางโครงร่าง ลงมือศึกษา และย่อ"

^๑Herman H. Fussler and J. L. Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries (Chicago: University of Chicago, 1969), pp. 107-117.

^๒สุธันณี กี่ศิริ, "การสำรวจการอ่านของนิสิตชั้นปีที่ ๓ และปีที่ ๔ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๖.

^๓Slote, Weeding Library Collections, p. 102.

จอห์น ลูแบนส์ (John Lubans) กล่าวว่า การใช้หนังสือ หมายถึง การใช้เวลาอ่านหนังสือทั้งเล่ม การจดโน้ตจากหนังสือ การใช้หนังสือ ซึ่งอาจใช้แค่เพียงชื่อเรื่อง (เช่น การเลือกหนังสืออ่านจากชื่อเรื่องของหนังสือ การรวบรวมรายชื่อหนังสือเพื่อการอ้างอิง) และการอ่านหน้าสารบัญเพื่อค้นเรื่องที่ต้องการ^๑

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า "การใช้" หนังสือ มีความหมายหลายประการดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

วัตถุประสงค์การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด

การศึกษาการใช้ทรัพยากร (collection) ของห้องสมุด เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงอัตราการใช้ของผู้ใช้ ซึ่งสามารถนำมาประเมินผลการดำเนินงานของห้องสมุดในด้านที่เกี่ยวกับ การคัดเลือกจัดหาวัสดุ และการบริการต่อผู้ใช้ห้องสมุด เช่น การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดจากสถิติการยืมออก ถ้าพบว่ามีสถิติการยืมหนังสือออกเพิ่มขึ้นกว่าปีที่แล้ว ก็อาจสรุปได้ว่า ห้องสมุดมีการบริการมากขึ้น แต่ถ้าสถิติการยืมหนังสือออกต่ำลง แสดงว่าบริการของห้องสมุดตกต่ำ บรรณารักษ์อาจศึกษาต่อไปว่า การดำเนินงานต่าง ๆ ของห้องสมุดที่ผ่านมา มีข้อบกพร่องอะไรที่ควรปรับปรุงแก้ไข อนึ่ง ในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด ยังถือได้ว่าเป็นแนวทางที่จะช่วยให้บรรณารักษ์พิจารณาการจัดส่งข้อมูลให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ ในการวิจัยเพื่อการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด นักวิจัยหลายท่านได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ในการศึกษาของ มอริซ เอฟ ทาวเบอร์ (Maurice F. Tauber) ได้สรุปวัตถุประสงค์โดยทั่วไปว่า

๑. เพื่อศึกษาจำนวนทรัพยากรของห้องสมุดที่มีผู้ใช้ในแต่ละสาขาวิชา
๒. เพื่อค้นหาประเภทของทรัพยากรที่ผู้ใช้ต้องการใช้อย่างแท้จริง

^๑John Lubans, Jr., "Letter to the Editor," College and Research Libraries 32 (November 1971): 482.

- ๓. เพื่อทราบถึงการใช้ของผู้ใช้ห้องสมุดแต่ละกลุ่ม เช่น นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิจัย
- ๔. เพื่อเป็นแนวทางให้ทราบถึงความต้องการในการจัดให้มีการยืมหนังสือระหว่างห้องสมุดเพิ่มขึ้น และช่วยสนับสนุนห้องสมุดต่าง ๆ ให้มีการใช้สัปดาห์^๑

ในโครงการการศึกษาการใช้ห้องสมุดที่ห้องสมุดโพลด์ (Polk Library) แห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน-โอชคอส (The University of Wisconsin-Oshkosh) ซีมัวร์ เอช ซาร์เจนท์ (Seymour H. Sargent) ได้ศึกษาการใช้ห้องสมุดทั้งในแง่ปริมาณและด้านคุณภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑. เพื่อทราบถึงการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด และศึกษาว่าข้อสนเทศใดที่ผู้ใช้ห้องสมุดต้องการ
- ๒. เพื่อศึกษาประเภทของทรัพยากรที่มีการใช้บ่อยครั้ง และทรัพยากรประเภทที่ไม่มีการใช้ หรือมีการใช้น้อยมาก ทั้งนี้เพื่อห้องสมุดสามารถนำผลมาใช้ในการวางแผนนโยบายในการคัดเลือกและจัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด และการกักหนังสือออกเพื่อการจัดเก็บ (storage) ต่อไป
- ๓. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการใช้ห้องสมุด เช่น สถาบันที่ห้องสมุดสังกัดอยู่ เพื่อจะได้กำหนดจำนวนหนังสือของห้องสมุดให้เพียงพอแก่ความต้องการของสถาบัน^๒

^๑Maurice F. Tauber, Resources of Australian Libraries (Canberra: Australian Advisory Council on Bibliographical Services, 1963), citing in Edwin E. Williams, "Surveying Library Collections," in Library Surveys, eds. Maurice F. Tauber and Irlean Roenner Stephens (New York: Columbia University Press, 1967), p. 24.

^๒Seymour H. Sargent, "The Uses and Limitations of Trueswell," College and Research Libraries 40 (September 1979): 416-417.

โรเบิร์ต คัมบลิว เบินส์ (Robert W. Burns) ได้ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดและการศึกษาผู้ใช้งาน เพื่อค้นหา สร้างความกระจำงชัด ความเข้าใจ เพื่อการแก้ปัญหา และการจัดทรัพยากรที่เหมาะสมแก่ผู้ใช้ห้องสมุด นอกจากนี้ ยังสามารถจัดอุปสรรคที่เกิดระหว่างผู้ใช้และข้อสนเทศที่ผู้ใช้ต้องการ ซึ่งอุปสรรคเหล่านั้น เกิดจากสภาพของสังคม สถาบัน สภาพทางภูมิศาสตร์ สถานที่ตั้ง การจัดการ และการจัดสถานที่ภายในห้องสมุด^๑

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

งานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยหลายรายการได้ศึกษาและสำรวจการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด แต่การวิจัยส่วนใหญ่ กล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาและสำรวจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Robert W. Burns, "Library Use as a Performance Measure: Its Background and Rationale," Journal of Academic Librarianship 4 (March 1978): 6.

การใช้ประเภทของวัสดุอย่างกว้าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ การศึกษา การใช้ทรัพยากรของห้องสมุดเพื่อการสอนและงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น งานวิจัยของ จินตนา กระแสชัย ธิณา สวัสดิสิรสรณ์ นवलลอ ไซยมงคล และ พะวงพิศ เทียนทิม^๑ และการศึกษาการใช้หนังสือและวัสดุของนักวิจัยเพื่อประกอบการวิจัย ในบางสาขาวิชา เช่น งานวิจัยของ จารุพร ลัทธธาทิก จิตรา ทับแสง เปรมวัลย์ วาจิธร

^๑จินตนา กระแสชัย, "ปัญหาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดเพื่อการเขียนตำราของ คณาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลก" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), ๑๖๑ หน้า.

ธิณา สวัสดิสิรสรณ์, "การสำรวจการใช้ทรัพยากรห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อประกอบการสอนของคณาจารย์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), ๒๑๑ หน้า.

นवलลอ ไซยมงคล, "การศึกษาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดเพื่องานเขียนและงานวิจัยทางการแพทย์ ของคณาจารย์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), ๔๐๔ หน้า.

พะวงพิศ เทียนทิม, "ปัญหาการใช้วัสดุการสอนในห้องสมุดกลางของคณาจารย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), ๑๓๗ หน้า.

และไพลิน ไชยเสนะ^๑ ผลที่ได้จากการวิจัยเหล่านี้ สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทเช่นกัน คือ

ก. ประเภทของหนังสือและวัสดุที่ผู้ใช้ห้องสมุดใช้

ณิศา สวัสดิ์สรรรถ พบว่า ประเภททรัพยากรของห้องสมุด ที่คณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ประกอบการสอนส่วนมาก ได้แก่ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง และวารสารต่างประเทศ ส่วนทรัพยากรห้องสมุดที่ใช้ประกอบการสอนน้อยมาก คือ โสตทัศน-วัสดุอุปกรณ์^๒ และการวิจัยของจารุพร สัทธาธิก - และไพลิน ไชยเสนะ พบว่า ผู้วิจัย ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และการศึกษาในประเทศไทย และผู้วิจัยทางวิชาการศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร

จารุพร สัทธาธิก, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุในห้องสมุดเพื่อทำการวิจัยในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), ๓๔๑ หน้า.

จิตรา ทับแสง, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุประกอบการวิจัยวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๐๗-๒๕๑๖" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), ๑๕๐ หน้า.

เปรมวัลย์ วาริธร, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัย ชั้นปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๐-๒๕๑๗" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๐), ๓๐๑ หน้า.

ไพลิน ไชยเสนะ, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัยวิชาการศึกษาในประเทศไทยระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๐-๒๕๑๕" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), ๔๒๕ หน้า.

ณิศา สวัสดิ์สรรรถ, "กवरสำรวจการใช้ทรัพยากรห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อประกอบการสอนของคณาจารย์," หน้า ง-จ.

ใช้หนังสือทั่วไปประกอบการค้นคว้ามากที่สุด และใช้สิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ที่เป็นภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย^๑ ซึ่งตรงข้ามกับการวิจัยของ เปรมวัลย์ วาริธร ที่พบว่า ผู้วิจัยสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และพัฒนบริหารศาสตร์ (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ใช้สิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไทยมากกว่าภาษาอังกฤษ^๒

ข. ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดของผู้ใช้ห้องสมุด

ผลการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดในประเทศไทย นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการใช้วัสดุประเภทต่าง ๆ อย่างกว้างขวางแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้วัสดุบางประเภท จิตรา ทับแสง พบว่า ผู้วิจัยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประสบปัญหาที่ว่า หนังสือและวารสารภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษามีจำนวนน้อย^๓ และผลการวิจัยของ จารุพร ลัทธธาทิก ชี้ให้เห็นว่า ผู้วิจัยสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และการศึกษาในประเทศไทย ประสบปัญหาในการใช้วารสาร เนื่องจากวารสารส่วนใหญ่เป็นวารสารภาษาอังกฤษ^๔

^๑จารุพร ลัทธธาทิก, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุในห้องสมุดเพื่อทำการวิจัยในประเทศไทย," หน้า จ.

ไพลิน ไชยเสนะ, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัยวิชาการศึกษาในประเทศไทย ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๐-๒๕๑๕," หน้า ง-จ.

^๒เปรมวัลย์ วาริธร, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัยชั้นปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๐-๒๕๑๗," หน้า จ.

^๓จิตรา ทับแสง, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุประกอบการวิจัยวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๐๗-๒๕๑๑," หน้า จ.

^๔จารุพร ลัทธธาทิก, "ปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดเพื่อทำการวิจัยในประเทศไทย," หน้า จ.

ในด้านวิธีการศึกษา งานวิจัยการศึกษาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดในประเทศไทย ส่วนใหญ่ผู้วิจัยใช้วิธีสำรวจความคิดเห็นของผู้ใช้ โดยออกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์คณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบรรณารักษ์ห้องสมุด นอกจากงานวิจัยของ จารุพร สัทธาธิก จิตรา ทับแสง เปรมวัลย์ วาจิธร ไพลิน ไชยเสนะ และจินตนา กระแสชัย ที่มีการสำรวจประเภทของหนังสือ และวัสดุที่ใช้อ้างอิง โดยดูจากบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ ในสาขาที่วิจัย เพิ่มอีกวิธีหนึ่งด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ปรากฏว่า การศึกษาการใช้ทรัพยากรของ ห้องสมุดในต่างประเทศ มีวิธีการศึกษาและผลการศึกษาที่แตกต่างไปจากงานวิจัยในประเทศไทย กล่าวคือ วิธีการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดในต่างประเทศ ส่วนใหญ่ที่ใช้มีอยู่ ๔ วิธีด้วยกัน คือ

๑. การรวบรวมสถิติการใช้ทรัพยากร (collection) ของห้องสมุด ซึ่งสามารถแยกออกเป็น

- ๑.๑ สถิติการยืมหนังสือออก
- ๑.๒ สถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุด
๒. การวิเคราะห์การอ้างอิง
๓. การศึกษาจากผู้ใช้ห้องสมุด
๔. การตรวจสอบชั้นหนังสือ

๑. การรวบรวมสถิติการใช้ทรัพยากร (collection) ของห้องสมุด

ห้องสมุดมีการจัดเก็บสถิติอย่างมีระบบมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙^๑ สถิติที่ห้องสมุด จัดเก็บมีหลายประเภท อาทิเช่น สถิติที่เกี่ยวกับงบประมาณและรายจ่ายของห้องสมุด จำนวน

^๑Lawrence S. Thompson, "History of the Measurement of Library Service," Library Quarterly 21 (April 1951): 94-106.

หนังสือและวัสดุที่จัดซื้อเพิ่มขึ้นในแต่ละปี สถิติที่เกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนสถิติการยืมหนังสือออก เป็นต้น สถิติเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในของห้องสมุด ยอร์จ เอส บอนน์ (George S. Bonn) กล่าวว่า สถิติเป็นวิธีการวัด คำนวณปริมาณ ผู้เก็บสถิติสามารถรวบรวมสถิติได้อย่างละเอียด และนำมาแปลความหมาย จัด ข้อมูลที่ซับซ้อนเหล่านั้นให้สรุปและมองดูเข้าใจง่าย และยังสามารถนำสถิติต่าง ๆ มาศึกษา เปรียบเทียบได้ เช่น การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด โดยศึกษาจากสถิติการยืม หนังสือออก จากการเปรียบเทียบการยืมหนังสือออกในแต่ละปี จะแสดงแนวโน้มของจำนวน หนังสือที่มีการใช้ว่าเพิ่มขึ้นหรือลดลง เพื่อสามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของห้องสมุดต่อไป^๑ ดังนั้นการรวบรวมสถิติต่าง ๆ ของห้องสมุด จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเฉพาะสถิติการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดที่จะช่วยให้บรรณารักษ์ทราบถึงประเภทของวัสดุ ที่ผู้ใช้ใช้ และประเภทของวัสดุที่ผู้ใช้ต้องการ สถิติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ทรัพยากร ของห้องสมุด มี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑.๑ สถิติการยืมหนังสือออก (Circulation)

สถิติการยืมหนังสือออก สามารถใช้แสดงลักษณะการใช้หนังสือประเภท ต่าง ๆ เช่น หนังสือทั่วไป หนังสือสารrong ในการเก็บสถิติการยืมหนังสือออกแต่ละประเภท สามารถเก็บแยกได้ตามหมวดหมู่ของหนังสือ และยังสามารถแยกได้ตามประเภทของผู้ใช้ บรรณารักษ์มักเก็บสถิติการยืมหนังสือออกในแต่ละวัน และนำมาหาค่าเฉลี่ยจำนวนหนังสือที่ใช้ ต่อบุคคล

^๑George S. Bonn, "Evaluation of the Collection," Library Trends 22 (January 1974): 267.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สถิติการยืมหนังสือออกมีประโยชน์ในการแสดงประสิทธิภาพของการให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด^๑ เช่น หนังสือที่บรรณารักษ์จัดหามาเป็นจำนวนมาก เมื่อมีการยืมออกน้อย ก็อาจมีสาเหตุต่าง ๆ ที่บรรณารักษ์ควรพิจารณา เช่น อาจเป็นเพราะว่า มีการแนะนำห้องสมุดให้ผู้ใช้รู้จักน้อยไป ระเบียบการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดต่าง ๆ อาจเข้มงวดเกินไป ระยะเวลาการให้ยืมออกไม่เพียงพอหรือนานเกินไป จำนวนชั่วโมงที่ห้องสมุดเปิดและการจำกัดเวลาการเข้ามาใช้ห้องสมุดได้ไม่สะดวก^๒ เป็นต้น บอนน์ พบว่า ห้องสมุดประชาชนมักเก็บสถิติการยืมหนังสือออกตามหมวดหมู่ของหนังสือและตามประเภทของผู้ใช้มากกว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัย แต่ห้องสมุดทั้งสองประเภทจะเก็บสถิติตามกลุ่มของผู้ใช้ ส่วนห้องสมุดเฉพาะจะจัดเก็บสถิติเกี่ยวกับการใช้หนังสือที่จัดหาเข้ามาใหม่ ทั้งนี้ เพื่อคว่าหนังสือนั้นมีการใช้อย่างน้อยที่สุด ๑ ครั้ง ในเวลา ๑ ปี อย่างไรก็ตาม บอนน์ชี้ให้เห็นว่า สถิติการยืมหนังสือออกที่เก็บตามสาขาวิชาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะบอกให้บรรณารักษ์ทราบว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการยืมหนังสือ หรือวัสดุประเภทไหนมากที่สุด และยังสามารถแสดงอัตราส่วนการยืมหนังสือออกกับจำนวนหนังสือที่มีอยู่ทั้งหมดในแต่ละสาขาวิชา ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานห้องสมุด เช่น การพิจารณาคัดเลือกและจัดหาหนังสือเข้ามาใหม่^๓ ดังนั้นการเก็บสถิติการยืมหนังสือออกและจำนวนหนังสือทั้งหมดไว้ อย่างละเอียดตั้งแต่แรก ห้องสมุดสามารถนำมาปรับปรุงการบริการการใช้หนังสือบางประเภท

^๑Ferdinand F. Leimkuhler, "Systems Analysis in University Libraries," College and Research Libraries 27 (January 1966): 15.

^๒Helen E. Saunders, The Modern School Library, Its Administration as a Materials Center (Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1968), pp. 123-130.

^๓George S. Bonn, "Library Self-Surveys," Library and Information Science 9 (1971): 115-121.

ได้ เช่น สถิติการใช้หนังสือสำรอง อาจมีการพิจารณาเพิ่มจำนวนฉบับของหนังสือที่มีการใช้บ่อยครั้ง และลดจำนวนหนังสือสำรองของอาจารย์บางท่านที่มีการใช้น้อยและมีจำนวนหนังสือสำรองมากเกินไป^๑

วิลเลียม ซี แมคแกรธ (William E. McGrath) ศึกษาการยืมหนังสือออก โดยแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่อศึกษาว่า มีความเกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่สอนหรือไม่ คำถามที่ต้องการศึกษา คือ ผู้ใช้ห้องสมุดมาจากภาควิชาใดมากที่สุด ผลการศึกษาค้นคว้า นำไปปรับปรุงค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อหนังสือในแต่ละสาขาวิชา เพื่อให้มีความสอดคล้องกับผู้ใช้ที่มาจากภาควิชา นั้น การวิจัยครั้งนี้ได้ให้ข้อสังเกตว่า การนับการยืมออกโดยทั่วไปไม่สามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องได้ เช่น มีผู้ใช้จากภาควิชาหนึ่ง ยืมหนังสือออก ๑๐ เล่ม ไม่ได้หมายความว่าหนังสือ ๑๐ เล่มนั้น จะต้องเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับการสอนของภาควิชา นั้น นอกจากนี้ ห้องสมุดต่าง ๆ มักจะเก็บสถิติหนังสือที่มีผู้ยืมโดยการจัดแยกหมวดหมู่อย่างกว้าง ๆ อันแสดงถึงการยืมหนังสือในแต่ละหมวดใหญ่เท่านั้น ดังนั้น แมคแกรธ จึงเสนอการจัดวิชาทั้งหมดที่สอนอยู่ในคณะต่าง ๆ กำหนดให้เป็นหมวดหมู่หนังสือตามระบบการจัดหมู่หนังสือของห้องสมุดนั้น แล้วจึงลำดับหมวดหมู่หนังสือที่ปรากฏ ภายใต้แต่ละคณะ จากนั้นจึงจัดเก็บสถิติการยืมหนังสือตามหมวดหมู่หนังสือภายใต้ภาควิชาที่จัดทำไว้ ซึ่งจะสามารถแสดงความต้องการ การใช้หนังสือของภาควิชาต่าง ๆ ได้^๒ นอกจากนี้ แมคแกรธ และนอร์มา ดูแรนด์ (Norma Durand) ยังได้นำผลการจัดประเภทวิชาต่าง ๆ ที่เป็นหมวดหมู่หนังสือไปศึกษาเปรียบเทียบกับบัตรแจ้งหมู่ (Shelflist) ของห้องสมุด ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบ อัตราส่วนระหว่างจำนวนหนังสือที่ห้องสมุดมี

^๑Guy R. Lyle, The Administration of the College Library 4th ed. (New York: H. W. Wilson Co., 1974):, p. 110.

^๒William E. McGrath, "Measuring Classified Circulation According to Curriculum," College and Research Libraries 29 (September 1968): 347-350.

กับจำนวนหนังสือที่ผู้ใช้ต้องการในแต่ละประเภท^๑

ในงานวิจัยของริชาร์ด ดับบลิว ทรูส์เวลล์ (Richard W. Trueswell) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับจำนวนหนังสือที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ โดยศึกษาสถิติการยืมหนังสือออกครั้งล่าสุด (last circulation dates) ซึ่งถือว่า สามารถแสดงถึงการใช้ หนังสือหลักที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ (core collection) และสามารถนำมากำหนดจำนวนหนังสือที่ผู้ใช้ต้องการได้^๒ ผลจากงานวิจัยนี้ ทรูส์เวลล์ได้นำมาศึกษาอีกครั้งที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ๓ แห่ง คือ ห้องสมุดเดียร์ริง แห่งมหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทิร์น (Deering Library of Northwestern University) ห้องสมุดกูดเทลล์ แห่งมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ (Goodell Library University of Massachusetts) และห้องสมุดควิทยาวิทยาลัยเมาท์ โฮลียอก (Library of Mount Holyoke College) ผลของการวิจัยครั้งนี้ พบว่าหนังสือที่มีผู้ยืมบ่อยครั้ง จะมีแนวโน้มว่าหนังสือเล่มนั้นจะมีการยืมต่อไป ซึ่งปรากฏผลใกล้เคียงกันในห้องสมุดมหาวิทยาลัยทั้ง ๓ แห่ง^๓

แมคแกรธ กล่าวสรุปประโยชน์ของสถิติการยืมหนังสือออกว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์จัดเก็บข้อมูลทั้งที่เกี่ยวกับจำนวนหนังสือทั้งหมด การคัดเลือก การจัดหา และการยืมหนังสือออก สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาคำนวณหาองค์ประกอบ

^๑William E. McGrath and Norma Durand, "Classifying Courses in the University Catalog," College and Research Libraries 30 (November 1969): 534.

^๒Richard W. Trueswell, "Determining the Optimal Number of Volumes for a Library's Core Collection," Libri 16 (1966): 49-60.

^๓Trueswell, "User Circulation Satisfaction vs. Size of Holdings at Three Academic Libraries," College and Research Libraries 30 (May 1969): 204-213.

ของการใช้หนังสือ (Use factor) และนำมาวิเคราะห์สัดส่วน เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หนังสือในแต่ละประเภท อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด การกำหนดนโยบายการจัดซื้อหนังสือประเภทต่าง ๆ และช่วยให้บรรณารักษ์สามารถคัดเลือกและจัดหาวัสดุเข้าห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพสูง^๑

นอกจากนี้ สถิติการยืมหนังสือออกยังสามารถนำไปพิจารณาคัดหนังสือออกเพื่อการจัดเก็บ (storage)^๒ การคัดหนังสือออก (weeding)^๓ การเปรียบเทียบการใช้หนังสือของห้องสมุดในประเภทและระดับเดียวกัน^๔ และการเปรียบเทียบอัตราส่วนการใช้หนังสือกับมาตรฐานของห้องสมุด^๕

๑.๒ สถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุด

การเก็บสถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุด สามารถใช้แสดงลักษณะการใช้หนังสือของห้องสมุดที่เพิ่มขึ้นจากการเก็บสถิติการยืมหนังสือออก ทั้งนี้เนื่องจากสถิติการยืมหนังสือออก ถือได้ว่า ไม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการใช้วัสดุอีกเป็นจำนวนมากภายในห้องสมุดได้ ดังที่ทราบกันว่า ห้องสมุดมีข้อจำกัดในการใช้วัสดุบางประเภท เช่น หนังสือหายาก หนังสือสำรอง หนังสือที่อยู่ในชั้นปิด และวารสาร เป็นต้น ดังนั้น การเก็บ

^๑McGrath, "The Significance of Books Used According to a Classified Profile of Academic Departments," pp. 212-219.

^๒Mary Jane Pobst Reed, "Identification of Storage Candidates Among Monograph," Collection Management 3 (Summer / Fall 1979): 203-213.

^๓Slote, Weeding Library Collections, p. 177.

^๔Salverson, "The Relevance of Statistics to Library Evaluation," pp. 235-254.

^๕Bonn, "Evaluation of the Collection," p. 284.

สถิติเฉพาะการยืมหนังสือออก จึงไม่สามารถแสดงถึงการใช่วิสัยของห้องสมุดทั้งหมดได้^๑

ในการจัดเก็บสถิติการใช้ภายในห้องสมุด ฟิลลิป เอ็ม มอร์ส (Philip M. Morse) เสนอให้มีการนับหนังสือและวารสารที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้บนโต๊ะ ในขณะที่เจ้าหน้าที่จัดเก็บวัสดุที่ใช้แล้วขึ้นชั้น มอร์ส เห็นว่า วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีในการวัดการใช้ภายในห้องสมุด^๒ อย่างไรก็ตาม การจัดเก็บสถิติการใช้ภายในห้องสมุดด้วยวิธีดังกล่าว มีข้อจำกัดคือ ผู้ใช้อาจจัดเก็บหนังสือขึ้นชั้นเอง ดังนั้นในการวิจัยเกี่ยวกับการใช้หนังสือในห้องสมุด ห้องสมุดจึงควรปิดป้ายประกาศขอให้ผู้ใช้วางหนังสือที่ใช้แล้วไว้บนโต๊ะหรือที่นั่งอ่านหนังสือ โดยไม่ต้องเก็บหนังสือขึ้นชั้นเอง เฮอร์แมน เฮช ฟิวส์เลอร์ และ เจ แอล ไซมอน (Herman H. Fussler and J. L. Simon) ได้หาวิธีแก้ข้อจำกัดนี้ โดยใส่แบบสอบถามในหนังสือที่เล่มตัวอย่างไว้ เพื่อถามถึงการใช้น้ำหนักของเล่มนั้นภายในห้องสมุดอย่างแท้จริง^๓ นอกจากนี้ มอร์ส แฮมเบอร์ก และคนอื่น ๆ (Morris Hamburg, et al.)

^๑Lyle, The Administration of the College Library, p. 306.

Philip M. Morse, Library Effectiveness: A System Approach, (Cambridge, Mass.: M. I. T. Press, 1968), p. 84.

Slote, Weeding Library Collections, p. 101.

Pamela Tibbetts, "A Method for Estimating the In-House Use of the Periodical Collection in the University of Minnesota Bio-Medical Library," Bulletin of the Medical Library Association 62 (January 1974): 37.

^๒Morse, Library Effectiveness: A System Approach, p. 84.

^๓Fussler and Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries, pp. 107-117.

ได้เสนอวิธีอื่น ๆ เช่น การใช้การสอบถามและสัมภาษณ์ผู้เข้ามาใช้หนังสือภายในห้องสมุด ถึงการใช้ทรัพยากรภายในห้องสมุด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้น^๑

โจแอน สตอคคาร์ด แมรี แอนน์ กริฟฟิน และคลีเมนทาย โคลบิน (Joan Stockard, Mary Ann Griffin and Clementine Coblyn) บอมนรับว่า ไม่มีการจัดเก็บสถิติการใช้วัสดุประเภทใดของห้องสมุด ที่สมบูรณ์เท่ากับการจัดเก็บสถิติการยืมหนังสือออก แต่การเก็บเฉพาะสถิติของวัสดุที่ยืมออก กล่าวได้ว่ามีข้อจำกัด ในขณะที่ห้องสมุดจะเก็บเฉพาะสถิติการใช้ภายในห้องสมุดไม่ได้เช่นกัน ดังนั้น สตอคคาร์ด กริฟฟิน และโคลบิน จึงเสนอให้ใช้วิธีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยสุ่มตัวอย่างจำนวนวัสดุที่ใช้ภายในห้องสมุด จาก การนับจำนวนวัสดุที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้บนโต๊ะอ่านหนังสือ และนำมาเปรียบเทียบกับจำนวนวัสดุที่ยืมออกในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ถ้าพบว่ามีสหสัมพันธ์ (correlation) ระหว่างการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออกสูง ห้องสมุดสามารถใช้สถิติการยืมหนังสือออกเป็นเครื่องวัดการใช้หนังสือภายในห้องสมุดและการใช้โดยทั่วไปของห้องสมุดต่อไปได้^๒

เกี่ยวกับอัตราส่วนของการใช้หนังสือภายในห้องสมุดและการยืมออก ใน การศึกษาการใช้ภายในห้องสมุดที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์ แห่งสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์

^๑Morris Hamburg, et al., Library Planning and Decision-Making Systems (Cambridge, Mass.: M. I. T. Press, 1974), p. 173.

^๒Joan Stockard, Mary Ann Griffin and Clementine Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," in Quantitative Measurement and Dynamic Library Service, ed. Ching-Chih Chen (London: oryx Press, 1978), p. 136.

(Massachusetts Institute of Technology) ผู้วิจัย คือ มอร์ส ได้พบผลที่น่าสนใจ คือ อัตราส่วนของการยืมหนังสือออกและการใช้หนังสือภายในห้องสมุดของนักศึกษามีอัตราส่วน ๑ : ๔ แม้อัตราส่วนนี้ ไม่ได้แสดงคุณค่าการอ่านที่ผู้ใช้ได้รับก็ตาม แต่แสดงความสัมพันธ์ของการใช้หนังสือภายในห้องสมุด และหนังสือที่ยืมออก^๑ ซึ่งสามารถตีความได้ว่า หนังสือที่ห้องสมุดจัดสรรไว้บริการนั้น จะมีผู้ใช้ภายในห้องสมุดมากกว่ายืมออกไปใช้ภายนอก เนื่องจากการศึกษาการใช้หนังสือภายในห้องสมุด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะขอลำถึงในรายละเอียดอีกครั้งหนึ่งต่อไป

๒. การวิเคราะห์การอ้างถึง

การอ้างถึง หมายถึง การกล่าวถึงงานอื่นที่ผู้เขียนใช้ประกอบงานของตน โดยลงในรูปของเชิงอรรถท้ายหน้า บรรณานุกรมหรือรายชื่ออ้างอิงท้ายเรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ในการอ้างหลายประการด้วยกัน เช่น เมื่อมีการอ้างถึง เชื่อได้ว่าอย่างน้อยผู้เขียนคงเคยได้อ่านหรืออ่านงานนั้น และเชื่อว่างานที่อ้างถึงนั้น เกี่ยวข้องกับงานของตน หรือเป็นงานที่มีข้อความหรือความคิดเห็นเหมาะที่จะอ้างถึง^๒ เป็นต้น การวิเคราะห์การอ้างถึงถือได้ว่าเป็นการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดอีกรูปหนึ่ง ทำโดยการรวบรวมนับจำนวน วิเคราะห์และตีความเกี่ยวกับเอกสารที่มีการใช้และถูกอ้างถึง^๓ ทั้งในด้าน

^๑Morse, Library Effectiveness: A System Approach, pp. 85, 176-177.

^๒ประภาวดี สิบสาลี, การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓๔.

^๓อารีย์ ชื่นวัฒนา, "การวิเคราะห์การอ้างถึงของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๓-๓๔.

ลักษณะ ประเภท สาขาวิชา อายุ ภาษา ฯลฯ ที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ บทวิจารณ์ เป็นต้น

การวิเคราะห์การอ้างอิงมีประโยชน์ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ กล่าวคือ ในทางทฤษฎี จะช่วยให้ผู้ศึกษารู้ถึงความต้องการข่าวสาร การใช้วรรณกรรมสาขาต่าง ๆ โดยประมาณ พัฒนาการความเจริญของความรู้ โครงสร้างของวรรณกรรมในแต่ละสาขาวิชา ในรูปของการศึกษาที่เรียกว่า Bibliometrics หรือ Bibliometric study ตลอดจน อัตราความล้ำสมัยของเอกสารแต่ละประเภทในแต่ละสาขาวิชา ส่วนในทางปฏิบัติ ผลที่ได้สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เช่น การพัฒนาทรัพยากรของห้องสมุดให้เหมาะสม การเก็บรักษาเอกสารในช่วงเวลาที่มีผู้ต้องการใช้ การขจัดเอกสารที่มีผู้ใช้น้อย ฯลฯ^๑

ในการเลือกสิ่งพิมพ์ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์การอ้างอิง ขึ้นอยู่กับความต้องการของห้องสมุดว่า ต้องการรู้ถึงการใช้สิ่งพิมพ์ประเภทใด และห้องสมุดมีวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์อย่างไร สำหรับสิ่งพิมพ์ที่นักวิจัยนิยมนำมาใช้วิเคราะห์มากที่สุด คือ วารสารในแขนงวิชาต่าง ๆ^๒ ตัวอย่างเช่น ปี แอล เค กรอสส์ และ ซี เอ็ม กรอสส์ (P. L. K. Gross and B. M. Gross) แห่งแผนกวิชาเคมี วิทยาลัยโพโมนา (Pomona College) สหรัฐอเมริกา ได้ทำการวิเคราะห์การอ้างอิงเป็นเรื่องแรก ในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ โดยวิเคราะห์การอ้างอิงของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร The Journal of the American Chemical Society เพื่อศึกษารายชื่อวารสารที่ผู้เขียนบทความอ้างอิงมากที่สุด จำแนกจำนวนการอ้างอิงแต่ละรายการตามปีตีพิมพ์ และศึกษาภาษาของ

^๑ประภาวดี สิบสนธิ, การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์, หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^๒J. Michael Brittan and Manrice B. Line, "Sources of Citations and References for Analysis Purposes: A Comparative Assessment," Journal of Documentation 29 (March 1973): 80.

เอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ผลการวิจัยได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการเลือกสรรจัดหาวารสารที่มีคุณภาพสำหรับห้องสมุดเคมี และการสั่งซื้อวารสารฉบับย้อนหลัง^๑

ในการใช้การวิเคราะห์การอ้างอิง เพื่อศึกษาถึงการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดปรากฏว่า มีข้อจำกัดบางประการที่สำคัญ คือ ผู้เขียนงานแต่ละรายการอาจจะไม่อ้างอิงเอกสารทุกเรื่องที่ใช้ หรือในทางกลับกัน อาจจะอ้างอิงเอกสารเรื่องใดคนไม่ได้ใช้จริง ๆ^๒ นอกจากนี้ ผู้เขียนเป็นเพียงกลุ่มผู้ใช้ห้องสมุดเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น ผลที่ได้จากการวิเคราะห์การอ้างอิงไม่สามารถนำไปสรุปรวมให้กับผู้ใช้ห้องสมุดทั้งหมดได้ ในตนเองเดียวกัน ผลที่ได้จากการวิเคราะห์การอ้างอิงของผู้ใช้ห้องสมุดแห่งหนึ่งเป็นประจำ ก็ไม่สามารถนำไปเป็นข้อสรุปรวมแสดงการใช้ของผู้ใช้ห้องสมุดอื่นได้เช่นกัน^๓

๓. การศึกษาจากผู้ใช้ห้องสมุด

การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดที่สำคัญอีกวิธีหนึ่ง คือ การศึกษาจากผู้ใช้ห้องสมุดโดยตรง วิธีที่นิยมทำกันอยู่คือ การส่งแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ใช้ วิธีนี้เชื่อว่าผู้ใช้จะให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น เกี่ยวกับการใช้ และทรัพยากรที่มีอยู่ในห้องสมุด เช่น ความเพียงพอของทรัพยากรที่มีอยู่ในห้องสมุดนั้นต่อผู้ใช้ ประเภทวัสดุที่ผู้ใช้ต้องการ แนวโน้มและความสนใจของผู้ใช้ที่เปลี่ยนแปลง เป็นต้น

แต่การเก็บข้อมูลจากผู้ใช้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด โดยการใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์ มีข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ ผู้ใช้ส่วนมากมักไม่มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรของห้องสมุด ทั้งนี้เพราะ ผู้ใช้มีความสนใจใช้ทรัพยากรของห้องสมุด

^๑P. L. K. Gross and E. M. Gross, "College Libraries and Chemical Education," Science 66 (October 1927): 385-389.

^๒อารีย์ ชื่นวัฒนา, "การวิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย," หน้า ๒.

^๓ประภาวดี สิบสนธิ, การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์, หน้า ๑๔๔.

เป็นส่วน ๆ และใช้เฉพาะช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ผู้ใช้ส่วนมากไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของห้องสมุดในการที่ห้องสมุดจะนำข้อคิดเห็นของผู้ใช้ไปปรับปรุงวัสดุของห้องสมุดได้อย่างไร ผู้ใช้มักมีความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และไม่อาจตัดสินว่าทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้นดีแล้วหรือไม่ นอกจากนี้ ระดับความรู้ ความสนใจ ความคาดหวัง และทัศนคติที่มีต่อทรัพยากรของห้องสมุดของผู้ใช้แต่ละคนมักแตกต่างกัน ดังนั้นข้อคิดเห็นที่ได้จากผู้ใช้ทั่วไปนั้น ผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาเฉพาะอาจไม่เห็นด้วยได้ วิธีการเก็บข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ จึงต้องการความร่วมมือและการให้ข้อมูลที่ปราศจากอคติ อันจะมีผลต่อความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือ^๑

การวิจัยที่ศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดจากผู้ใช้ มักนิยมเก็บข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้อย่างน้อย ๓ ประเภท คือ

- ๑) สถานภาพส่วนตัวของผู้ใช้ (Demographic data) ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้ใช้ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ การศึกษา ระดับทางสังคม รายได้ อาชีพ เป็นต้น
- ๒) ความคิดเห็นและทัศนคติที่ผู้ใช้มีต่อห้องสมุด (Preferential data) ได้แก่ ความคิดเห็นและความต้องการของผู้ใช้ต่อห้องสมุดในด้านต่าง ๆ เช่น ประเภทของ

^๑Bonn, "Evaluation of the Collection," p. 283.

Hamburg, et al., Library Planning and Decision-Making Systems, p. 173.

LeRoy C. Merritt, Book Selection and Intellectual Freedom (New York: H. W. Wilson Co., 1970), pp. 58-59.

Maurice F. Tauber, "Survey Method in Approaching Library Problems," Library Trends 13 (July 1964): 23-24.

Edwin E. Williams, "Surveying Library Collections," in Library Surveys, eds. Maurice F. Tauber and Irlean Roenner Stephens (New York: Columbia University Press, 1967), p. 24.

วัสดุที่ผู้ใช้ต้องการ เวลาที่ควรเปิดและปิดห้องสมุด การจัดสภาพภายในห้องสมุด เป็นต้น

๓) พฤติกรรมการใช้ห้องสมุด (Behavioral data) ได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ ในการใช้ห้องสมุด เช่น เวลาและสถานการณ์ใดที่ผู้ใช้เข้าใช้ ผู้ใช้อยู่ในห้องสมุดนานเท่าไร หลังจากเข้าห้องสมุดแล้วผู้ใช้ตรงไปที่ใดก่อน เป็นต้น^๑

การศึกษาโดยเก็บข้อมูลจากผู้ใช้ดังกล่าว ทำให้สามารถจัดแยกความต้องการและพฤติกรรมการใช้ของผู้ใช้ที่มีต่อการใช้บริการของห้องสมุดเฉพาะกลุ่มได้ ในการศึกษาการใช้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย กลุ่มผู้ใช้ที่นักวิจัยมักศึกษา ได้แก่ คณาจารย์และนักวิจัย นักศึกษา และบรรณารักษ์

คณาจารย์และนักวิจัย คณาจารย์และนักวิจัย เป็นแหล่งให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในห้องสมุดได้อย่างดี ทั้งนี้เพราะ

- ๑) อาจารย์เป็นผู้รู้ในสาขาวิชาที่ตนสอน
- ๒) อาจารย์รู้จักวรรณกรรมในสาขาวิชาของตนเอง และคุ้นเคยกับการใช้ห้องสมุด
- ๓) อาจารย์ทราบว่าทรัพยากรของห้องสมุดมีเพียงพอที่จะสนองความต้องการด้านการเรียนการสอนของนักศึกษาและอาจารย์เพียงไร^๒

✓ ในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ใช้ในห้องสมุดมหาวิทยาลัย เจฟฟรีย์ ฟอร์ด (Geoffrey Ford) กล่าวว่า อาจารย์และนักวิจัย จะมีความสนใจกว้างกว่านักศึกษา ถ้าดูสถิติการยืมหนังสือ ซึ่งแบ่งไว้ตามหมวดหมู่หนังสือ จะพบว่า ครึ่งหนึ่งของหนังสือที่ยืมออกของอาจารย์มหาวิทยาลัย จะเป็นสาขาวิชาที่เปิดสอนมากกว่าสาขาวิชาเฉพาะที่อาจารย์ถนัด^๓

^๑Bunns, "Library Use as a Performance Measure: Its Background and Rationale," p. 8.

^๒Bonn, "Evaluation of the Collection," pp. 268-274.

^๓Geoffrey Ford, "Research in User Behavior in University Libraries," Journal of Documentary 29 (March 1973): 85-106.

ส่วน ฟิลลิป วี ราห์ซา และจอห์น เอช มอเรียตี (Philip V. Rzasa and John H. Moriarty) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับประเภทและความต้องการของผู้ใช้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย เพอร์ดู (Purdue University) พบว่า อาจารย์ใช้ห้องสมุดส่วนใหญ่เพื่อการทำวิจัย และอาจารย์ส่วนใหญ่อ่านหนังสือเพื่อปรับปรุงการสอนของตนเอง^๑

นักศึกษา ผู้ใช้ส่วนใหญ่ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย คือ นักศึกษา บอนน์ มีความเห็นว่า ห้องสมุดควรส่งแบบสอบถามและสัมภาษณ์นักศึกษา เพื่อหาข้อคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรของห้องสมุด^๒ แม้ เอ็ดวิน อี วิลเลียมส์ (Edwin E. Williams) จะไม่เห็นด้วยที่จะให้นักศึกษาออกความคิดเห็น ทั้งนี้เนื่องจากในงานวิจัยของเขา พบว่า นักศึกษาแต่ละคนมีระดับการศึกษา ระดับสติปัญญา ประสบการณ์ในการอ่านแตกต่างกัน ซึ่งทำให้ข้อคิดเห็นที่ให้ มีความแตกต่างกันออกไป อีกทั้งอาจไม่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามอย่างเพียงพอ เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่มักมีอคติต่อห้องสมุด^๓

บรรณารักษ์ ผู้ที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรของห้องสมุดอีกผู้หนึ่ง คือ บรรณารักษ์บริการตอบคำถาม เนื่องจากบรรณารักษ์บริการตอบคำถามสามารถบอกได้ว่า ห้องสมุดมีจำนวนทรัพยากรเพียงพอแก่ความต้องการของผู้ใช้หรือไม่ และบรรณารักษ์บริการตอบคำถามมักรู้ว่า ผู้ใช้ห้องสมุดต้องการวัสดุประเภทใด^๔ ดังนั้นการสอบถามและสัมภาษณ์ความคิดเห็นของบรรณารักษ์บริการตอบคำถามเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของผู้ใช้ห้องสมุด สามารถให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์เช่นกัน

^๑Philip V. Rzasa and John H. Moriarty, "The Types and Needs of Academic Library Users: A Case Study of 6,568 Responses," College and Research Libraries 31 (November 1970): 407.

^๒Bonn, "Evaluation of the Collection," p. 282.

^๓Williams, "Surveying Library Collections," p. 34.

^๔Roger Horn, "Think Big: The Evaluation of Bureaucracy," College and Research Libraries 33 (January 1972): 17.

๔. การตรวจสอบชั้นหนังสือ (Direct Observation)

การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดอีกริธีหนึ่ง คือ การตรวจสอบจากชั้นหนังสือโดยตรง วิธีการตรวจสอบจากชั้นหนังสือเป็นวิธีที่จะให้ผลการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดในทันที แต่ข้อจำกัดของวิธีนี้ คือ ผู้ตรวจสอบชั้นหนังสือจะต้องเป็นผู้ชำนาญด้านวัสดุและมีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นอย่างดี อีกทั้งวิธีนี้ ไม่ถือว่าเป็นการวิจัยวิทยาศาสตร์^๑

ในการสังเกตชั้นหนังสือโดยตรง ผู้ตรวจสอบซึ่งในกรณีนี้ทำหน้าที่เสมือนผู้วิจัย ต้องมีความรู้ทางด้านวรรณกรรม ขณะตรวจสอบชั้นหนังสือจะต้องรู้ถึงขนาดขอบเขต ความต้องการ และความสำคัญของทรัพยากรประเภทต่าง ๆ สามารถบอกได้ในทันทีว่า หนังสือใดควรเพิ่มจำนวนฉบับ หนังสือใดควรจัดหาฉบับใหม่มาทดแทน และวัสดุประเภทใดที่ควรจัดหาเพิ่ม ซึ่งรวมทั้งหนังสือและวารสาร ผู้ตรวจสอบจะต้องสามารถคำนวณหรือประมาณสัดส่วนของทรัพยากรกลุ่มต่าง ๆ และตรวจสอบกับสถิติการยืมหนังสือออกอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์หรือทบทวนการตัดสินใจขั้นต้น นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบควรมีความรู้เกี่ยวกับการบำรุงรักษาสภาพของวัสดุ ในขณะที่ตรวจสอบชั้นหนังสือ เพื่อสามารถบอกสภาพของวัสดุนั้นได้ในทันทีว่า มีจำนวนวัสดุที่ผิดปกติควรซ่อมแซมเท่าใด และจากสภาพของวัสดุที่ถูกใช้บ่อยครั้ง จะทำให้ผู้ตรวจสอบรู้ว่า วัสดุประเภทใดที่มีการใช้มากหรือใช้น้อย ประเภทวัสดุใดที่ควรคัดออก ซึ่งรวมทั้งการจัดหาสถานที่เพื่อการจัดเก็บวัสดุเหล่านั้นในที่ที่เหมาะสม นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบอาจพบว่า ชั้นหนังสือบางชั้นว่างเปล่า อาจหมายถึง มีการใช้หนังสือเหล่านั้นทั้งหมด และไม่มียังเหลือไว้ให้ผู้อื่นได้ใช้ ในทางตรงกันข้าม ชั้นหนังสือบางชั้นอาจมีหนังสืออยู่เต็มชั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีการหยิบหนังสือนั้นออกจากชั้นเลย ผลจากการสำรวจ จะช่วยให้มีการตรวจสอบ และพิจารณาโดยการจัดหาทรัพยากรของห้องสมุดใหม่ จึงกล่าวได้ว่า วิธีการตรวจสอบจากชั้นหนังสือโดยตรง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถของผู้ตรวจสอบ

^๑Bonn, "Evaluation of the Collection," p. 283.

Williams, "Surveying Library Collections," p. 34.

เป็นอย่างมาก^๑

การศึกษาการใช้ทรัพยากรภายในห้องสมุด

การศึกษาการใช้ทรัพยากรโดยเฉพาะหนังสือภายในห้องสมุด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง
 ต่องานวิจัยนี้โดยตรง ในที่นี้จึงแบ่งหัวข้อที่จะกล่าวเกี่ยวกับการศึกษาการใช้หนังสือภายใน
 ห้องสมุด ดังนี้

วัตถุประสงค์การศึกษาการใช้หนังสือภายในห้องสมุด

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่า ข้อมูลหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ (documentable
 information) สามารถใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินงานบางประเภทของห้องสมุด
 ได้ เช่น ประสิทธิภาพในการทำงานและการให้บริการ^๒ มอริส แฮมเบอร์ก และคนอื่น ๆ
 (Morris Hamburg, et al.) เสนอให้วัดการทำงานของห้องสมุดในด้านปริมาณ โดย
 นับจากการใช้เอกสาร แฮมเบอร์ก เห็นว่า การใช้เอกสารที่เป็นบันทึกประสบการณ์ของ
 มนุษย์แต่ละรายการนั้น เป็นการใช้ห้องสมุดที่สำคัญที่สุด^๓ ดังนั้น ห้องสมุดจึงจัดเก็บสถิติต่าง ๆ
 ได้แก่ สถิติเอกสารที่ยืมออก คำถามที่ให้บริการตอบคำถาม เอกสารที่ยืมระหว่างห้องสมุด ฯลฯ
 สถิติเหล่านี้สามารถนำมาวัดคุณค่าของการบริการได้ อย่างไรก็ตาม สถิติประเภทใดประเภทหนึ่ง

^๑Mary D. Carter and Wallace J. Bonk, Building Library Collections 3d ed. (Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1969), p. 137.

Lyle, The Administration of the College Library, pp. 399-400.

Merritt, Book Selection and Intellectual Freedom, pp. 59, 62-63.

Williams, "Surveying Library Collections," p. 34.

^๒Stockard, Griffin, and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 136.

^๓Hamburg, et al., Library Planning and Decision-Making Systems, p. 4.

ไม่สามารถแสดงการใช้ทรัพยากรทั้งหมดของห้องสมุดได้ จึงได้มีการพิจารณาจัดเก็บสถิติอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น จำนวนเอกสารจากการใช้เครื่องถ่ายเอกสาร การใช้หนังสือสำรอง การใช้วัสดุพิเศษบางประเภท และการใช้หนังสือภายในห้องสมุด^๑ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเก็บสถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุดนี้ นักวิจัยหลายท่านเห็นว่าการเก็บสถิติการยืมหนังสือออกเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอที่จะแสดงการใช้หนังสือของห้องสมุดโดยรวมได้ ทั้งนี้ เพราะยังมีหนังสืออีกเป็นจำนวนมากที่มีการใช้ภายในห้องสมุด และไม่ได้ยืมออก ตลอดจนมีหนังสือบางประเภทมีระเบียบการใช้ และการยืมออกที่เข้มงวด^๒

เกี่ยวกับอัตราการยืมออกและการใช้ภายในห้องสมุด ปรากฏว่างานวิจัยรายงานผลที่ต่างกัน กล่าวคือ ส่วนหนึ่งในงานวิจัยของ ซี แฮร์ริส (C. Harris) ซึ่งทำการศึกษาที่ห้องสมุดนิวแคสเทิล ^{โพลีเทคนิค} (Newcastle upon Tyne Polytechnic) ได้แสดงกราฟเปรียบเทียบการใช้หนังสือภายในห้องสมุด การยืมออก และการใช้หนังสือทั้งหมด เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างจำนวนหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุด (โค้ง A) จำนวนหนังสือที่ยืมออก (โค้ง B) และจำนวนหนังสือที่ใช้ทั้งหมด (โค้ง C) อย่างชัดเจน

^๑Tibbetts, "A Method for Estimating the In-House Use of the Periodical Collection in the University of Minnesota Bio-Medical Library," p. 37.

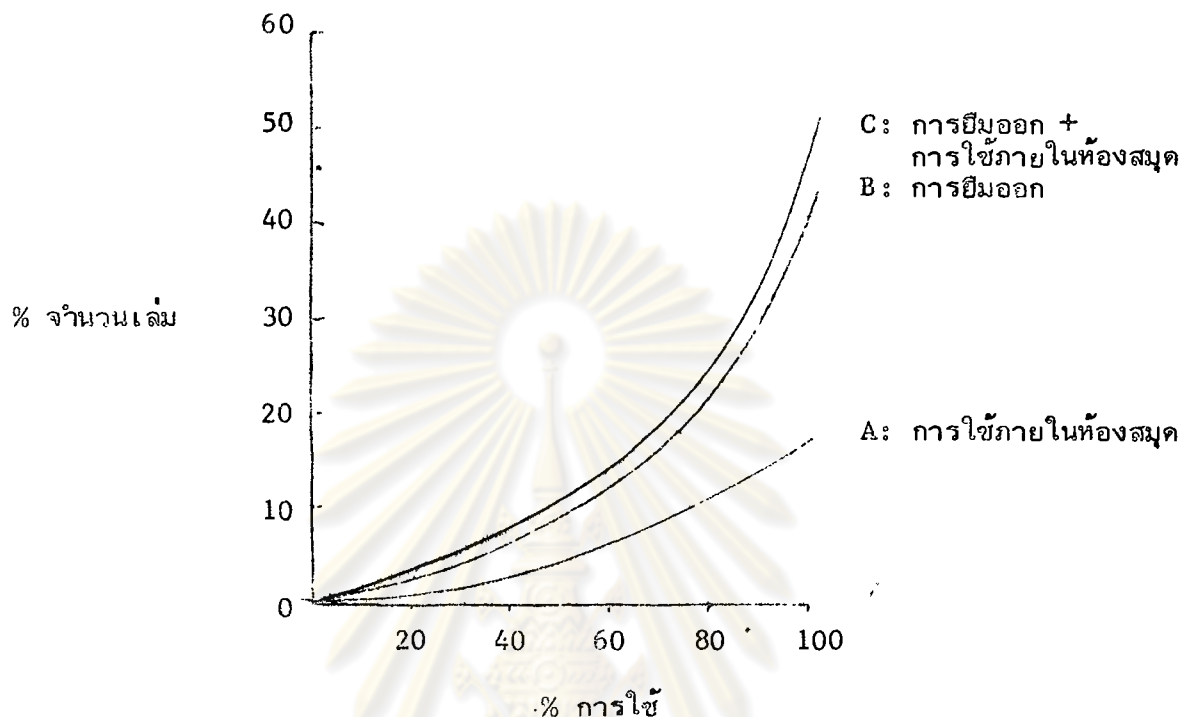
^๒Ethel Apple, "Survey of a Learning Resources Center: Facilities and Use," in Quantitative Measurement and Dynamic Library Service, ed. Ching-Chih Chen (London: Oryx Press, 1978), p. 195.

Lyle, The Administration of the College Library, p. 306.

Morse, Library Effectiveness: A Systems Approach, p. 84.

Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 136.

การยืมออกสะสมและการใช้ภายในห้องสมุด

โดยกราฟนี้ แสดงให้เห็นว่า การใช้ภายในห้องสมุดมีน้อยมาก ดังเห็นได้จากโค้ง A ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ อัตราการยืมหนังสือออก (โค้ง B) กล่าวได้ว่า สูงมากกว่าการใช้ภายในห้องสมุด ดังนั้นเมื่อรวมจำนวนการใช้หนังสือทั้งหมด (โค้ง C) จึงสูงขึ้นมาอีกเพียงเล็กน้อย^๑ อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยของ มอร์ส (Morse)^๒ ที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์แห่งสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์ (M.I.T.) พบว่า ผู้ใช้ใช้หนังสือภายในห้องสมุดมากกว่าที่จะยืมออกในอัตราส่วนถึง ๔ : ๑ ฟิวส์เลอร์และไซมอน (Fussler and Simon) ได้สรุปสาเหตุที่ทำให้มีการใช้ภายในห้องสมุดมากกว่าการยืมออก ๒ ประการด้วยกัน คือ

^๑C. Harris, "A Comparison of Issues and In-Library Use of Books," Aslib Proceedings 29 (March 1977): 120.

^๒Morse, Library Effectiveness: A Systems Approach, pp. 85, 176-177.

๑. ในระหว่างกลุ่มห้องสมุดภาควิชาต่าง ๆ ที่อยู่ใมนมหาวิทยาลัยเดียวกัน แต่มีระเบียบการใช้หนังสือต่างกัน ดังนั้นห้องสมุดที่เป็นชั้นเปิดจะมีการใช้ภายในห้องสมุดมากกว่าห้องสมุดที่เป็นชั้นปิด

๒. จำนวนหนังสือที่ยืมออกและหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุด จะมีความแตกต่างกันในแต่ละสาขาวิชา และแต่ละประเภท นอกจากนี้ สามารถตั้งเป็นข้อสรุปได้ว่า เวลาที่ผู้ใช้ใช้ในการอ่านหนังสือภายในห้องสมุดยิ่งสั้นมากเท่าไร การยืมหนังสือออกจะมากขึ้นเท่านั้น ในทางกลับกัน ถ้าผู้ใช้ใช้เวลาสำหรับการอ่านหนังสือภายในห้องสมุดมาก การยืมหนังสือออกจะน้อยลงเท่านั้น^๑

ดังนั้น การศึกษาการใช้หนังสือภายในห้องสมุด ช่วยให้บรรณารักษ์ทราบถึงอัตราการใช้หนังสืออีกจำนวนหนึ่งได้

วิธีการศึกษาการใช้หนังสือภายในห้องสมุด

แม้บรรณารักษ์จะยอมรับว่า การจัดเก็บสถิติการยืมหนังสือออกอย่างเดียวไม่เพียงพอ ควรมีการจัดเก็บสถิติหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุดด้วย แต่การเก็บข้อมูลที่เกี่ยวกับการใช้ภายในห้องสมุดก็เป็นสิ่งที่จัดเก็บได้ไม่ย่ายนัก ในการวิจัยหลายรายการ ผู้วิจัยมีวิธีการจัดเก็บข้อมูลการใช้ภายในห้องสมุดต่าง ๆ กัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. การนับการใช้ภายในห้องสมุด (Pick-up method) เป็นการนับจำนวนหนังสือหรือวารสารที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้บนโต๊ะและที่อ่านหนังสือต่างๆ โดยนับไปพร้อมกับการจัดเก็บหนังสือชั้นชั้นของเจ้าหน้าที่ มอร์ส (Morse) เห็นว่า เป็นวิธีที่จะวัดการใช้หนังสือและวารสารภายในห้องสมุดได้^๒ ในขณะที่ สตอคคาร์ด กริฟฟิน และ โคบลิน (Stockard Griffin and Coblyn) ใช้วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุด โดยให้เหตุผลว่า เป็น

^๑Fussler and Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries, po. 53-67.

^๒Morse, Library Effectiveness: A Systems Approach, p. 84.

วิธีที่ง่ายและไม่ต้องเพิ่มเจ้าหน้าที่ หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก สตอคคาร์ด กริฟฟิน และ โคบลิน ได้ทำการศึกษาที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัย และวิทยาลัย รวม ๓ แห่ง คือ ห้องสมุดวิทยาศาสตร์ แห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (M.I.T.) ห้องสมุดเวสเซล แห่งมหาวิทยาลัยทัฟส์ (Wessell Library at Tufts University) และห้องสมุดมาร์กาเรต แคลปป์ แห่งวิทยาลัยเวลส์เลย์ (The Margaret Clapp Library of Wellesley College) การศึกษานี้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๗ โดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเก็บหนังสือขึ้นชั้น จะบันทึกการใช้หนังสือตาม เลขหมู่หนังสือที่เป็นหมวดใหญ่ (main class letter) ทั้งที่เป็นระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน (LC) (DDC) และแบบคิวอี้ รวมทั้งนับการใช้วารสาร ทั้งวารสารเย็บเล่ม และวารสารเล่มปก และเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยทั้ง ๓ แห่ง ในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยได้แสดง ตารางเปรียบเทียบการใช้วัสดุของห้องสมุดทั้ง ๓ แห่ง ตาม สาขาวิชาที่เปิดสอน จำนวน หนังสือและวารสารทั้งหมดของห้องสมุด จำนวนที่นั่งอ่านหนังสือ ระยะเวลาการให้ยืมหนังสือ และวารสาร และจำนวนหนังสือที่มีการยืมออกใน ๑ ปี^๑

ในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดที่มหาวิทยาลัยเซาท์เวสเทิร์น ลุยเซียนา (The University of Southwestern Louisiana) วิลเลียม อี แมคแกรธ (William E. McGrath) ได้ใช้วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุด โดยตั้งสมมุติฐานไว้ว่า "ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาของหนังสือที่ยืมออกจากห้องสมุดกับเนื้อหาวิชาของหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุด" การศึกษานี้แบ่งออกเป็น ๒ ช่วง ช่วงที่ ๑ นับจำนวนหนังสือของห้องสมุดภาควิชา รวม ๖๑ ภาค ภายใต้ระบบ DDC หรือ LC ตามการจัดหนังสือของห้องสมุดนั้น ๆ ช่วงที่ ๒ นับจำนวนหนังสือโดยแบ่งตามระบบ LC อย่างกว้าง ๆ ก่อน แล้ว

^๑Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," pp. 136-148.

จึงแบ่งภายใต้ ๑๐ หมวดย่อยของระบบ DDC รวมเป็น ๑๔๑ หมวดย่อยของทั้งสองระบบ^๑ ทั้งนี้เพื่อใช้เปรียบเทียบการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออกภายใต้แต่ละภาควิชา และแต่ละหมวดหมู่ของหนังสือ

ส่วน ราล์ฟ ฮี โดแมส (Ralph E. Domas) ศึกษาเปรียบเทียบการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออก โดยตั้งสมมุติฐานว่า "มีความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนหนังสือที่ยืมออกกับจำนวนหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุด" โดแมส ทำการศึกษาที่วิทยาลัยซาน แอนโทนิโอ (The San Antonio College Library) ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๔ และใช้วิธีการศึกษาโดยการนับการใช้ภายในห้องสมุด โดยแบ่งหนังสือออกเป็น ๑๐ หมวดย่อยของระบบคิวซี และหาค่าความสัมพันธ์ของการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออกโดยใช้สูตร Pearson-Product moment^๒

ในการศึกษาการใช้หนังสือที่ห้องสมุดเพอร์ดู (Purdue Library) เอ เค เจน (A. K. Jain) ได้ศึกษาเน้นหนักเกี่ยวกับลักษณะของหนังสือในด้านภาษา สถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ และปีที่จัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด ว่าจากลักษณะดังกล่าวข้างต้น หนังสือลักษณะใดที่ผู้ใช้ต้องการใช้มาก โดยเก็บข้อมูลทั้งการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออกของหนังสือด้านสังคมศาสตร์ (หมวด ๓๓๐-๓๗๔ ของระบบ DDC) ในการเก็บข้อมูลการใช้ภายในห้องสมุด เจนใช้วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุดเช่นเดียวกับสตอร์คการ์ด แมคแกรธ และโดแมส โดยนับหนังสือที่ตั้งไว้บนโต๊ะในตอนเช้าในขณะที่เจ้าหน้าที่เก็บหนังสือขึ้นชั้น และบันทึก

^๑William E. McGrath, "Correlating the Subjects of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library," College and Research Library 32 (July 1971): 280-285.

Ralph E. Domas, Correlating the Classes of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library, Research paper (April 1978), 22 p. [microfich] ERIC no. ed-171-282.

รายละเอียดเกี่ยวกับ (๑) เลขหมู่หนังสือ (๒) จำนวนเล่ม (๓) จำนวนฉบับ และ (๔) วันที่เก็บข้อมูล^๑ ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์การใช้ (relative usage)

ในงานวิจัยของ อีเธล แอปเปิล (Ethel Apple)^๒ เจ แอล สโคฟิลด์ เอ คูเปอร์ และดี เอช วอเตอร์ (J. L. Schofield, A. Cooper and D. H. Waters)^๓ โทมัส เจ กาลวิน และอัลเลน เคนท์ (Thomas J. Galvin and Allen Kent)^๔ ส่วนหนึ่งของงานวิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้วารสารภายในห้องสมุดด้วย ในขณะที่ โจน เอ็ม บี สมิธ (Joan M. B. Smith)^๕ และพามาเมลลา ทิบเบตส์ (Pamela Tibbetts)^๖

^๑A. K. Jain, "Sampling and Short-period Usage in the Purdue Library," College and Research Libraries 27 (May 1966): 211-218.

^๒Ethel Apple, "Survey of a Learning Resources Center: Facilities and Use," pp. 185-199.

^๓J. L. Schofield, A. Cooper and D. H. Waters, "Evaluation of an Academic Library's Stock Effectiveness," Journal of Librarianship 7 (July 1975): 207-227.

^๔Thomas J. Galvin and Allen Kent, "Use of a University Library Collection: A Progress Report on a Pittsburgh Study," Library Journal 102 (15 November 1977): 2317-2320.

^๕Joan M. B. Smith, "A Periodical Use Study at Children's Hospital of Michigan," Bulletin of the Medical Library Association 58 (1970): 65-67.

^๖Tibbetts, "A Method for Estimating the In-House Use of the Periodical Collection in the University of Minnesota Bio-Medical Library," pp. 37-48.

ศึกษาเฉพาะการใช้วารสารภายในห้องสมุด การวิจัยเหล่านี้ต่างก็ใช้วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุดเช่นเดียวกับงานวิจัยอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในงานวิจัยการใช้ภายในห้องสมุดที่ นิวแคสเซิล โพลีเทคนิค (Newcastle upon Tyne Polytechnic) ของ แฮร์ริส (Harris) การเก็บข้อมูลมีลักษณะต่างไปจากงานวิจัยอื่น ๆ กล่าวคือ ใช้วิธีประทับตราวันที่สีแดงที่บันทึกกำหนดส่งคืนหลังปกในของหนังสือ สำหรับหนังสือที่วางทิ้งไว้บนโต๊ะและที่นั่งอ่านหนังสือภายในห้องสมุด ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะจัดเรียงชั้น และประทับตราวันที่สีดำสำหรับหนังสือที่ยืมออก โดยเริ่มประทับตราตามข้อกำหนดดังกล่าวตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๗๓ ถึงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๔ หลังจากนั้นได้สำรวจโดยสุ่มตัวอย่างหนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดทั้งหมด ๑๐ % และนำมาเปรียบเทียบหาอัตราส่วนการใช้หนังสือที่ยืมออกและหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุด โดยไม่รวมหนังสืออ้างอิงวารสาร สิ่งพิมพ์รัฐบาล และหนังสือที่จำกัดการใช้^๑

วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุดนี้ ปรากฏว่า มีข้อจำกัดบางประการดังที่แฮร์ริสได้สรุปไว้ว่า

- ๑) ผู้ใช้ที่เดินดูหรือค้นหาหนังสือตามชั้นหนังสือ อาจยืนอ่านหรือค้นดูหน้าหนึ่งหน้าใดของหนังสือ เมื่อได้ข้อมูลที่ต้องการแล้วจะเก็บชั้นชั้นในทันที
- ๒) ผู้ใช้อาจหยิบหนังสือออกจากชั้น เมื่อใช้แล้วนำกลับไปเก็บชั้นชั้นเอง โดยมิได้วางทิ้งไว้บนโต๊ะ
- ๓) หนังสือที่วางทิ้งไว้บนโต๊ะอาจมีผู้ใช้มากกว่า ๑ คน
- ๔) การประทับตราสีแดง (ในงานวิจัยของแฮร์ริส) เพื่อรวบรวมข้อมูลนี้ ไม่ได้ทำโดยเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานวิจัยโดยเฉพาะ แต่จัดเป็นงานหนึ่งของห้องสมุด โดยให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดเก็บข้อมูล ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ช่วงระยะเวลาการปฏิบัติดังกล่าว คือ

^๑Harris, "A Comparison of Issues and In-Library Use of Books," pp. 118-122.

ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๗๓ ถึงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๔ รวม ๑๔ เดือน
 อาจมีหนังสือที่ไม่ได้ประทับตราสีแดง เนื่องจากอาจมีการนำหนังสือมาใช้ภายหลังที่เจ้าหน้าที่
 ประทับตราและเก็บหนังสือขึ้นชั้นเสร็จแล้ว

๔) ผู้ใช้อาจหยิบหนังสือและวางไว้บนโต๊ะและที่นั่งอ่านหนังสือโดยไม่ได้ใช้เลย^๑

ในการแก้ไขข้อจำกัดต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นักวิจัยหลายท่าน พยายามหาวิธี
 การเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว และเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ที่เที่ยงตรง สโคฟิลด์
 คูเปอร์ และวอเตอร์ (Schofield, Cooper and Waters) แก้ไขข้อจำกัดในการนับ
 การใช้ภายในห้องสมุด ในการนับหนังสือที่วางทิ้งไว้บนโต๊ะและที่นั่งอ่านหนังสือ อาจมีผู้นำไป
 ใช้มากกว่า ๑ ครั้ง โดยให้เจ้าหน้าที่เก็บหนังสือขึ้นชั้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพยายามทำให้
 บนโต๊ะ และที่นั่งอ่านหนังสือว่างอยู่เสมอ^๒ ในขณะที่เจิน (Jain) แก้ไขข้อจำกัดใน
 ประเด็นที่ว่าผู้ใช้อาจเก็บหนังสือขึ้นชั้นเอง โดยแบ่งเขตเนื้อที่ภายในห้องสมุด แล้วสุ่มตัวอย่าง
 หนังสือในแต่ละเขต จากนั้นจะทำเครื่องหมายติดไว้ กำหนดเวลาที่จะให้เจ้าหน้าที่ในแต่ละ
 เขตออกสำรวจหนังสือเหล่านั้น และบันทึกว่ามีหนังสือเล่มใดมีผู้หยิบออกจากชั้นบ้าง^๓ แต่
 การแก้ไขข้อจำกัดวิธีนี้ ปรากฏว่าเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่าย เจ้าหน้าที่และยังมีปัญหาในการ
 สุ่มตัวอย่างหนังสือ ส่วนการที่ผู้ใช้จะเก็บหนังสือขึ้นชั้นเอง และหนังสือที่วางทิ้งไว้บนโต๊ะ

^๑Ibid., p. 123.

^๒Schofield, Cooper and Waters, "Evaluation of an Academic Library's Stock Effectiveness," p. 210.

^๓Jain, "Sampling and Data Collection Method For a Book-Use Study," Library Quarterly 39 (July 1969): 249.

Jain, "Sampling In-Library Book Use," Journal of The American Society for Information Science 23 (May-June 1972): 150-155.

อาจไม่มีการใช้เลย สำหรับเรื่องนี้ แมคแกรธ (McGrath) พยายามแก้ไขข้อจำกัด^๑ โดยกำหนดข้อสรุปในการนับการใช้หนังสือภายในห้องสมุดว่า จะไม่นับหนังสือที่ผู้ใช้เก็บขึ้นชั้นเอง ถ้าผู้ใช้เก็บหนังสือขึ้นชั้นทันทีหลังจากดูหรือใช้หนังสือเล่มนั้นแล้ว จะถือว่า ผู้ใช้ไม่สนใจหรือไม่ได้ใช้ และไม่นับว่าผู้ใช้มีความต้องการหรือได้มีการนำมาใช้ แต่ถ้าผู้ใช้นำหนังสือมาอ่านที่โต๊ะ และวางไว้บนโต๊ะหลังจากใช้แล้ว จะถือว่าผู้ใช้มีความสนใจ และสมควรที่จะนับหนังสือเล่มนั้นว่ามีการใช้แล้ว^๑ ข้อสรุปของแมคแกรธนี้ มีนักวิจัยหลายท่านยอมรับและนำไปปฏิบัติในการวิจัยของตน เช่น สตอคคาร์ด กริฟฟิน และโคบลิน^๒ และทิบเบตส์^๓ อย่างไรก็ตาม วิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุด กล่าวได้ว่าเป็นวิธีที่วิธีหนึ่ง เพราะสามารถวัดเก็บสถิติได้ง่าย และสะดวก ห้องสมุดไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม หรือเพิ่มเจ้าหน้าที่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่เก็บหนังสือขึ้นชั้นก็สามารถนับจำนวนการใช้ไปพร้อม ๆ กันกับการจัดเรียงหนังสือขึ้นชั้นได้^๔

๒. การใส่บัตร (Slip) ในหนังสือ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องจากวิธีการนับการใช้ภายในห้องสมุด ในการวิจัยของแอสลินในช่วงที่ ๒ เขาได้ทำการสุ่มตัวอย่าง ๒๐ % จากหนังสือในหมวด ๗๐๐-๗๙๙, ๔๔๓, ๖๑๐ และ ๖๒๐ แล้วใส่บัตรที่มีข้อความขอให้ผู้ใช้ที่ใช้

^๑McGrath, "Correlating the Subjects of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library," p. 281.

^๒Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 137.

^๓Tibbetts, "A Method for Estimating the In-House Use of the Periodical Collection in the University of Minnesota Bio-Medical Library," p. 38.

^๔Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 144.

หนังสือเล่มนั้นจริง ดังบัตรนั้นทั้งไป ดังนั้นผู้ที่เปิดอ่านหนังสือเล่มนั้นจริง จึงจะชบบัตรดังกล่าวในหนังสือ^๑ แต่วิธีนี้ยังมีข้อจำกัดคือ การใส่บัตรในหนังสือเป็นวิธีที่ยุ่งยาก และบัตรอาจสูญหายได้ง่าย^๒ นอกจากนี้ ยังต้องได้รับความสนใจและความร่วมมือจากผู้ใช้อย่างจริงจัง

๓. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภายในห้องสมุดโดยใช้แบบสอบถาม กล่าวได้ว่า เป็นวิธีที่เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย เช่น งานวิจัยของ จี ซี บูช เอช ซี กัลลิเยอร์ และฟิลลิป เอ็ม มอร์ซ (G. C. Bush, H. P. Galliher and Philip M. Morse) ซึ่งทำการศึกษาที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์ แห่งสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์ (M. I. T.) โดยศึกษาทั้งการใช้หนังสือและวารสาร^๓ ในการศึกษาที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยชิคาโก (University of Chicago) ฟีวส์เลอร์ และไซมอน ก็ได้ใส่แบบสอบถาม ซึ่งมีคำถามสั้น ๆ ไว้ในหนังสือ โดยสุ่มหนังสือจากสาขาวิชาฟิสิกส์ และประวัติศาสตร์ทั่วไป (หนังสือหมวด GC และ C ของระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน) ในแบบสอบถามได้ขอให้ผู้ที่หยิบหนังสือเล่มนั้นไปใช้ ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ ผู้ใช้พบหนังสือเล่มนั้นได้อย่างไร และผู้ใช้มีวัตถุประสงค์อะไรในการหยิบหนังสือเล่มนั้น เช่น เพื่อยืมหนังสือออกจากห้องสมุด หรือเพื่อนำไปอ่านที่โต๊ะในห้องสมุด เป็นต้น การศึกษานี้ได้เริ่มเก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ ๑๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๕ ถึงวันที่ ๑๗ เมษายน ค.ศ. ๑๙๖๐ และระหว่างนี้ หนังสือที่ผู้ใช้นำแบบสอบถามออกไปแล้ว จะไม่ใส่แบบสอบถาม

^๑Harris, "A Comparison of Issues and In-Library Use of Books," p. 124.

^๒Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 139.

^๓G. C. Bush, H. P. Galliher and Philip M. Morse, "Attendance and Use of the Science Library at M. I. T.," American Documentation 7 (January 1965): 87-109.

เข้าไปแทนที่ใหม่^๑

ที ซาราเซวิค ดับบลิว เอ็ม ซอร์ และ พี บี แคนเตอร์ (T. Saracevic, W. M. Shaw and P. B. Kantor) สนใจการใช้หนังสือภายในห้องสมุด จึงได้ศึกษาเกี่ยวกับความไม่สมหวังของผู้ใช้ในการหาหนังสือจากชั้นหนังสือ โดยทำการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยเคส เวสเทิร์น รีเสิร์ฟ (Case Western Reserve University) ในห้องสมุดสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการจัดการ ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๗๔ ผู้วิจัยใช้วิธีแจกแบบสอบถามแก่ผู้ใช้ที่บริเวณตู้บัตรรายการ เพราะงานวิจัยนี้ สนใจเฉพาะผู้ที่ทราบว่าตนต้องการจะใช้หนังสืออะไร เท่านั้น^๒

ส่วนหนึ่งในการศึกษาการคัดหนังสือออกของ แครอล เอ ซีมัวร์ (Caral A. Seymour) ได้ใช้ผลจากการใช้ภายในห้องสมุดและการขี้ออกเป็นพื้นฐาน ซึ่งซีมัวร์ได้ทำการศึกษาไว้ ภายใต้โครงการวิจัยของ The Library Management Research Unit ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยซัสเซ็กซ์ (Sussex) และแบรดฟอร์ด (Bradford) ในประเทศอังกฤษในการศึกษาการใช้ภายในห้องสมุด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้หนังสือและวารสาร ซีมัวร์ได้ใช้ทั้งแบบสอบถามและการนับการใช้ภายในห้องสมุดในช่วง ๒ สัปดาห์ระหว่างปี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Fussler and Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries, pp. 107-117.

^๒T. Saracevic, W. M. Shaw and P. B. Kantor, "Causes and Dynamics of User Frustration in an Academic Library," College and Research Libraries 38 (January 1977): 7-18.

ค.ศ. ๑๙๗๐ และปี ค.ศ. ๑๙๗๑^๑

การศึกษาการใช้หนังสือภายในห้องสมุด โดยการสอบถามผู้ใช้ด้วยแบบสอบถาม ปรากฏว่า มีข้อจำกัดบางประการอันเนื่องมาจากตัวผู้ตอบ เช่น การให้ความร่วมมือ คำตอบที่ได้ อาจไม่ตรงกับพฤติกรรมที่แท้จริง นอกจากนี้ วิธีนี้ยังเสียค่าใช้จ่ายสูง เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้เจ้าหน้าที่นับจำนวนวัสดุที่วางตั้งไว้บนโต๊ะและที่นั่งอ่านหนังสือ เพราะการทำแบบสอบถามต้องจัดหาผู้วิจัยที่จะดำเนินการจัดทำแบบสอบถาม และการวิเคราะห์คำตอบ^๒ ส่วนการใส่แบบสอบถามไว้ในหนังสือ เช่น ที่พิลเลอร์ และ ไชมอนได้ทำ แม้ผู้วิจัยจะสนใจ โดยให้รางวัล (ปากกา) แก่ผู้กรอกและนำแบบสอบถามส่งให้เจ้าหน้าที่ก็ตาม ยังคงปรากฏว่าอัตราผู้ตอบแบบสอบถามมีค่อนข้างต่ำ^๓ อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ของการใช้แบบสอบถามก็คือ ถ้าผู้ตอบให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามอย่างแท้จริง การใช้แบบสอบถามจะช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หนังสือภายในห้องสมุดได้ตรงตามข้อเท็จจริงของการใช้นั้น ๆ^๔

^๑Carol A. Seymour, "Weeding the Collection: A Review of Research on Identifying Obsolete Stock," Libri 22 (1972): 137-148, cited in Joan Stockard, Mary Ann Griffin and Clementine Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," in Quantitative Measurement and Dynamic Library Service, ed. Ching-Chih Chen (London: Oryx Press, 1978), p. 139.

^๒Hamburg, et al., Library Planning and Decision-Making Systems, p. 174.

^๓Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 137.

^๔Jain, "Sampling In-Library Book Use," p. 150.

ได้มีผู้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลการใช้ภายในห้องสมุด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง นอกเหนือจากวิธีที่ใช้ยู่ดั่งที่ได้กล่าวมาข้างต้น เช่น การใช้โทรศัพท์ค้นวงจรปิด และการใช้เทคนิคอื่น ๆ พิวส์เลอร์ และไซมอน ได้เสนอให้ใช้โทรศัพท์ค้นวงจรปิด หรือกล้องถ่ายภาพยนต์ โดยมีผู้คอยสังเกต และเผ้าดูการใช้หนังสือของผู้ใช้ยู่ตลอดเวลา วิธีการเช่นนี้ เห็นได้ว่าเป็นวิธีที่ไม่เหมาะสมในทางปฏิบัติ และเสียค่าใช้จ่ายสูง แม้วิธีดังกล่าว จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้หนังสือภายในห้องสมุดของผู้ใช้อย่างแท้จริงก็ตาม พิวส์เลอร์ และไซมอน เสนอ เทคนิคอื่น ๆ ได้แก่ การใช้ผงรังสีใต้แดง (infrared dust) ฉาบไว้บนหนังสือ หรือใส่แผ่นบันทึกภาพ (photographic) ไว้ในหน้าหนังสือของหนังสือ อันจะช่วยให้สามารถบันทึกการใช้เมื่อมีการสัมผัสหนังสือนั้น แต่วิธีนี้ยังมีข้อจำกัด คือไม่สามารถบอกได้ว่า มีการใช้หนังสือนั้นกี่ครั้ง^๑

ผลการศึกษาเปรียบเทียบการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มีนักวิจัย ๒ ท่าน ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ในงานวิจัยของแมคแกรธ พบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในการศึกษาช่วงแรก ๐.๘๖ และช่วงที่สอง ๐.๘๔^๒ ส่วนการศึกษาของโดมัส พบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ๐.๘๑๗^๓ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในระดับนี้ สรุปได้ว่า การใช้ภายในห้องสมุด มีความสัมพันธ์กับการยืมออกในระดับสูง ดังนั้นสถิติการยืมออก สามารถชี้บอกจำนวนหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุดได้อย่างน่าเชื่อถือ

^๑Fussler and Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries, p. 108.

^๒McGrath, "Correlating the Subjects of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library," pp. 282-284.

^๓Domas, Correlating the Classes of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library, 22 p.

ในการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก นักวิจัยหลายท่านได้เสนออัตราส่วนระหว่างการใช้ทั้งสองประเภท ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้คือ

๑. กลุ่มที่พบว่า อัตราการใช้ภายในห้องสมุดต่ำกว่าการยืมออก นอกจากการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ แมคแกรธยังพบอัตราส่วนระหว่างการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออก ๐.๕ : ๑ อัตรานี้ใกล้เคียงกับอัตราส่วนที่ได้จากงานวิจัยของสโกฟีวดี^๑ คูเปอร์ และ วอเตอร์^๒ คือ ๐.๕๖ : ๑

๒. กลุ่มที่พบว่าอัตราการใช้ภายในห้องสมุดสูงกว่าการยืมออก จากงานวิจัยของพิวล์เลอร์และไซมอน^๓ พบว่ามีการใช้ภายในห้องสมุดมากกว่าการยืมออก ๓-๔ เท่า ในงานวิจัยของบุช กัลลิเออร์ และมอร์ส^๔ ผลการวิจัยแสดงอัตราส่วนการใช้วัสดุต่าง ๆ ภายในห้องสมุดและการยืมออก ๖.๔ : ๑ โดยมีอัตราส่วนการใช้หนังสือภายในห้องสมุดและการยืมออก ๒.๕ : ๑ ในขณะที่การใช้วารสารมีอัตราส่วน ๒๑.๔ : ๑ จากการแบ่งกลุ่มหนังสือเพื่อศึกษาถึงการใช้น้ำหนักของแต่ละกลุ่ม เจนพบว่า กลุ่มหนังสือที่มีการใช้น้อยที่สุด คือ หนังสือที่ตีพิมพ์ ก่อนปี ค.ศ. ๑๘๒๖ มีการใช้ ๑ % และกลุ่มที่ใช้มากที่สุด คือ หนังสือที่ตีพิมพ์ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๖๖-๑๘๗๐ มีการใช้ถึง ๑๐ % เมื่อเฉลี่ยการใช้หนังสือทั้งหมด มีการใช้

^๑McGrath, "Correlating the Subjects of Books Taken Out Of and Books Used Within an Open-Stack Library," p. 282-284.

^๒Schofield, Cooper and Waters, "Evaluation of an Academic Library's Stock Effectiveness," pp. 207-227.

^๓Fussler and Simon, Patterns in the Use of Books in Large Research Libraries, p. 85.

^๔Bush, Galliher and Morse, "Attendance and Use of the Science Library at M. I. T.," pp. 87-109.

๖.๔ % ทั้งนี้อัตราส่วนระหว่างการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก คือ ๒.๗ : ๑ ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราส่วนการใช้หนังสือที่ได้จากงานวิจัยของบุช กัลดิเชอร์ และมอร์ส

ในงานวิจัยของมอร์สที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์แห่งสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์^๒ (M. I. T.) พบอัตราส่วนการใช้ภายในห้องสมุดสูงกว่าการยืมออกเช่นกันคือ ๔ : ๑ และในงานวิจัยของ ซีมีวรี พบอัตราส่วนระหว่างการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออกที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยซัสเซ็ก ๑.๖ : ๑ ในขณะที่ที่ห้องสมุดวิศวกรรมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด มีอัตราส่วนถึง ๑๑.๒ : ๑ ทั้งนี้อัตราส่วนที่พบที่มหาวิทยาลัยซัสเซ็กใกล้เคียงกับผลงานวิจัยของ เออร์ดูฮาร์ทและสโคฟีวต์ ซึ่งพบอัตราส่วนการใช้ภายในห้องสมุด และการยืมออกของห้องสมุด ๓ แห่ง คือ ห้องสมุด A ๑.๖ : ๑ ห้องสมุด B ๖.๗ : ๑ และห้องสมุด C ๑๑.๒ : ๑ โดยในห้องสมุด C เป็นอัตราการใช้เอกสารอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากหนังสือ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของแอปเปิลอัตราส่วนระหว่างการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก ๑.๔ : ๑ และงานวิจัยของซาราเชวิก ฮอว์ และ

^๑Jain, "Sampling and Short-period Usage in the Purdue Library," pp. 211-218.

^๒Morse, Library Effectiveness: A Systems Approach, p. 85.

^๓Seymour, "Weeding the Collection: A Review of Research on Identifying Obsolete Stock," pp. 137-148.

^๔John A. Urquhart and J. L. Schofield, "Measuring Readers' Failure at the Shelf in Three University Libraries," Journal of Documentation 28 (September 1972): 233-241.

^๕Apple, "Survey of Learning Resources Center: Facilities and Use," pp. 194-195.

แคนเตอร์ พบอัตราส่วน^๑ ๑.๓ : ๑

ในการศึกษาช่วงแรกของแฮร์ส พบว่ามีการใช้ภายในห้องสมุดค่า คือ มีอัตราส่วน^๒
๑.๔ : ๑ แต่ในการศึกษาช่วงที่ ๒ กลับพบอัตราส่วนการใช้ภายในห้องสมุดสูงขึ้นถึง
๔.๗ : ๑ ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราส่วนจากงานวิจัยของมอร์ส ที่ทำการศึกษาที่ห้องสมุด
วิทยาศาสตร์แห่งสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์ (M. I. T.) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๘
อย่างไรก็ตาม ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๘ สดออคคาร์ต กริฟฟิน และโคบลิน ได้ทำการวิจัย
ที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์ แห่ง M. I. T. อีกครั้ง พร้อมทั้งศึกษาที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัย อีก
๒ แห่ง คือ ห้องสมุดเวสเชลล์ แห่งมหาวิทยาลัยทัฟส์ และห้องสมุดมาร์กาเรต แคลปป์ แห่ง
วิทยาลัยเวลส์เลย์ ได้พบอัตราส่วนการใช้ภายในห้องสมุด ตั้งแต่ ๑.๗ : ๑ ถึง ๒.๑ : ๑
ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ต่ำเมื่อเทียบกับการวิจัยของมอร์สที่ห้องสมุดวิทยาศาสตร์แห่ง M. I. T.
เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วมา^๓ ในขณะที่กลุ่มต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า มีความแตกต่างระหว่างอัตรา
การใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออก งานวิจัยของกาลวิน และเคนท์ พบว่า มีการใช้
หนังสือภายในห้องสมุดและการยืมออก ๗๔ % เท่ากัน^๔

^๑Saracevic, Shaw and Kantor, "Causes and Dynamics of User Frustration in an Academic Library," pp. 7-18.

^๒Harris, "A Comparison of Issues and In-Library Use of Books," pp. 119-125.

^๓Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," pp. 142-143.

^๔Galvin and Kent, "Use of a University Library Collection: A Progress Report on a Pittsburg Study," pp. 2317-2320.

สำหรับการศึกษาค่าการใช้ภายในห้องสมุดและการยืมออกทางด้านวารสารโดยเฉพาะ
ปรากฏว่า ทิบเบตส์^๑ พบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ +๑.๐ ถึง +๑.๐ ส่วนงานวิจัยของ
สมิธ^๒ พบอัตราส่วนการใช้วารสารภายในห้องสมุด และการยืมออก ๑.๗ : ๑

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าอัตราส่วนระหว่างการใช้
ภายในห้องสมุดและการยืมออก มีตั้งแต่ ๐.๔ : ๑ ถึง ๑๑ : ๑ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาเหตุหลาย
ประการ เช่น

๑. นโยบายการกำหนดระยะเวลาและจำนวนหนังสือที่ห้องสมุดให้ผู้ใช้ยืมออกได้
๒. ความสะดวกในการเข้าถึงชั้นหนังสือของผู้ใช้ (ห้องสมุดชั้นเปิดหรือห้องสมุด
ชั้นปิด)
๓. จำนวนที่นั่งในการอ่านหนังสือ
๔. ความต้องการในการอ่านของผู้ใช้แต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน^๓

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอโดยสรุปไว้ในตารางที่ ๑

ดังนี้

^๑Tibbetts, "A Method for Eastimating The In-House Use of the
Periodical Collection in the University of Minnesota Bio-Medical
Library," pp. 37-48.

^๒Smith, "A Periodical Use Study at Children's Hospital of
Minchigan," pp. 65-67.

^๓Stockard, Griffin and Coblyn, "Document Exposure Counts in
Three Academic Libraries: Circulation and In-Library Use," p. 137.

ตารางที่ ๑ (สรุป) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง
การพิมพ์ออกและการใช้ภายในห้องสมุด

ผู้วิจัย และ ปีที่ทำการวิจัย	ประเภท วัสดุ ที่ศึกษา	ประเภท ห้องสมุด	ค่า สัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์	อัตราส่วน การใช้ภายใน ห้องสมุดต่อการ พิมพ์ออกที่มีค่า เป็น "๑"	วิธี เก็บข้อมูล
Harris-ช่วงที่๑ (๑๙๗๗)	หนังสือ	ภัคดีข่าว โพลีเทคนิค	-	๐.๔	การนับการใช้
McGrath (๑๙๗๑)	หนังสือ	มหาวิทยาลัย	ช่วงที่ ๑ ๐.๘๖ ช่วงที่ ๒ ๐.๘๔	๐.๔	การนับการใช้
Domas (๑๙๗๘)	หนังสือ	วิทยาลัย	๐.๔๑๗	๐.๖	การนับการใช้
Stockard (๑๙๗๘)	หนังสือ และวารสาร	มหาวิทยาลัย และวิทยาลัย	-	๐.๗-๒.๑	การนับการใช้
Saracevic (๑๙๗๗)	หนังสือ	มหาวิทยาลัย	-	๑.๓	แบบสอบถาม
Seymour (๑๙๗๒)	หนังสือ และวารสาร	มหาวิทยาลัย	-	๑.๖-๑๑.๒	การนับการใช้ และแบบสอบถาม
Smith (๑๙๗๐)	วารสาร	ห้องสมุดแพทย์ โรงพยาบาลเด็ก	-	๑.๗	การนับการใช้
Apple (๑๙๗๘)	หนังสือ และวารสาร	วิทยาลัย	-	๑.๘	การนับการใช้
Jain (๑๙๖๖)	หนังสือ	มหาวิทยาลัย	-	๒.๗	การนับการใช้
Fussler and Simon (๑๙๖๑)	หนังสือ และวารสาร	มหาวิทยาลัย	-	๓.๐-๔.๐	แบบสอบถาม
Morse (๑๙๖๘)	หนังสือ	มหาวิทยาลัย	-	๔.๐	การนับการใช้
Harris-ช่วงที่๒ (๑๙๗๗)	หนังสือ			๔.๗	ใส่บัตรในหนังสือ
Bush (๑๙๖๔)	หนังสือ และวารสาร (เฉพาะหนังสือ) (เฉพาะวารสาร)	มหาวิทยาลัย	-	๖.๔ (๒.๔) (๒๑.๔)	แบบสอบถาม

ข้อจำกัดในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด

จะเห็นได้ว่า วิธีการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดวิธีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ละวิธีมีข้อดีและข้อจำกัดต่างกันออกไป โรเบิร์ต ทับบิส เบินส์ (Robert W. Burns) ได้กล่าวสรุปถึงข้อจำกัดในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ จะทำการศึกษาในเรื่องนี้ไว้ว่า การศึกษาการใช้ทรัพยากรนั้นเกี่ยวข้องกับความคิดและความต้องการ ของผู้ใช้ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมได้ เพราะแต่ละบุคคลต่างมีความ ต้องการในการใช้วัสดุแต่ละประเภทในแต่ละช่วงเวลาไม่เหมือนกัน การศึกษาการใช้ ทรัพยากรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้ จึงแตกต่างจากการวิจัยในห้องทดลอง เป็นสิ่งที่คาดหวังได้ ยาก และบางครั้งก็ไม่สามารถบอกสาเหตุที่ปรากฏออกมาได้ เช่น เหตุไรผู้ใช้จึงเลือกหยิบ หนังสือเล่มนั้นออกจากชั้นหนังสือ^๑

ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด คือ การวัดการใช้ในเชิงคุณภาพ "คุณภาพ" คือ "คุณค่าที่มีต่อผู้ใช้" การศึกษาการใช้ทรัพยากรของ ห้องสมุด ยังไม่ปรากฏว่า มีการวัดการใช้ในเชิงคุณภาพ แต่การจะตัดสินว่าการใช้นั้นมีคุณภาพ หรือมีคุณค่า ก็ต้องมีการจัดอันดับของคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยการวัดเชิงปริมาณก่อน ดังที่บัญญัติกัน อยู่ ดังนั้นการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดในเชิงคุณภาพ จึงต้องอาศัยวิธีการศึกษา หลาย ๆ วิธีประกอบกัน^๒

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Burns, "Library Use as a Performance Measure: Its Background and Rationale," pp. 5-6.

^๒Ibid.